

OSAR

2008. JÚNIUS 9.-15.
1051 BUDAPEST, ARANY J. U. 32.
WWW.OSAARCHIVUM.ORG

**NAGY IMRE ÉS VÁDLOTT-TÁRSAI
NÉPBIROSÁGI TÁRGYALÁSÁNAK 52 ÓRÁS HANGFELVÉTELE
REKONSTRUKCIÓ AZ OSA ARCHIVUMBAN**

Bevezető:

Mink András

A tárgyalás forgatókönyvét készítette:

Mink András, Révész Béla, Tamási Miklós

Szaktanáesadó, lektor:

Rainer M. János, Rév István

Terv:

Szücs Nóra, Tamási Miklós

Köszönetünket fejezzük ki a Magyar Országos Levéltárnak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a per hanganyagát, valamint a levéltár munkatársainak a kutatásban nyújtott segítségükért.

A kiadvány megjelenését Zwack Péter támogatása tette lehetővé.

OSA Archivum
1956-os Intézet
Budapest, 2008

1956-OS
INTÉZET

Donáth Ferenc (*Jászárokszállás, 1913 – Budapest, 1986*) Politikus, történész. 1934-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi doktori oklevelet. 1934-ben belépett a KMP-be, 1937-ben egyik kezdeményezője volt a Márciusi Front megalakításának, 1939-ben részt vett a Nemzeti Parasztpárt létrehozásában. 1944-ben közreműködött a kommunista párt újjászervezésében, és a Szabad Nép szerkesztője lett. 1945. májustól az MKP Központi Vezetőségének tagja, 1945 novemberétől 1951 februárig különböző vezető posztokon az agrárpolitika egyik irányítója. 1951. februárban letartóztatták, és 15 évi fegyházra ítélték. Feleségét, Bozóky Éva újságírórt internálták. 1954. júliusban szabadult, rehabilitálták, és tudományos munkát végezhetett. 1956 nyarán a Nagy Imre körüli pártellenzékhez csatlakozott. 1956. október 24-én az MDP Központ Vezetőségének titkára lett, de mivel a párt az eseményeket ellenforradalomnak minősítette, 26-án lemondott posztjáról. 31-én a frissen megalakult MSZMP ideiglenes intéző bizottságának tagja lett. November 4-én családijával a jugoszláv nagykövetségre menekült. A követségről távozva a szovjet hatóságok letartóztatták, és a romániai Snagovba internálták. 1958-ban a Nagy Imre-per másodrendű vádlottjaként 12 évi börtönrre ítélték. 1960. áprilisban amnesztiával szabadult. 1960–1976 között könyvtárosként dolgozott, majd az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének munkatársa lett. 1983-ban az MTA Szövetkezettudományi Intézetének munkatársaként ment nyugdíjba. A magyar mezőgazdaság történetével foglalkozó tudományos munkássága jelentős. Az 1970-es évektől a demokratikus ellenzéki mozgalom egyik vezéralakja volt. Az 1980-ban szamizdatban megjelent Bibó-emlékkönyv szerzője volt. Az ő nevéhez fűződik az 1985-ös monori találkozó, a Kádár-rendszer ellenzékének első nagy és közös tanácskozásának megszervezése.

Gimes Miklós (*Budapest, 1917 – Budapest, 1958*) Újságíró, politikus. Unitárius hitre áttért, asszimiláns zsidó családból származott. A szegedi egyetem orvostudományi karára járt, de tanulmányait félbehagyta. 1942-ben került kapcsolatba az illegális kommunista mozgalommal. 1944 nyarán megszökött a munkaszolgálatból, s a jugoszláv partizánokhoz menekült. 1945. januárban tért vissza Budapestre. 1946-tól a Szabad Nép munkatársa lett, egy ideig Révai József titkára, majd szerkesztőbizottsági tag. Az 1953. júniusi fordulat után eltávolodott a Rákosi-féle vonalról. 1954-ben tudósítónként Zürichben, Berlinben és Párizsban dolgozott, de távollétében áthelyezték a Magyar Nemzethez. 1955. májusban a Lapkaidó taggyűlésén Rajk László rehabilitálását és a bűnösök felelősségére vonását követelte, ami-

ért kizárták az MDP-ből. A Nagy Imre körül szerveződő csoport egyik legradikálisabb tagjává vált, s elutasította az egypártrendszer. 1956 nyarán visszavették az MDP-be, 1956. október 23-án Nagy Imrével ellentétben üdvözölte a fegyveres felkelés kitörését. 27-én Lőcséi Pál és Kende Péterrel kiadta a *Magyar Szabadság*, majd november 4-e után a stencilezett, illegális *Október Huszonharmadika* című lapot. Nem ismerte el a Kádár-kormányt, a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom egyik vezetője lett. December 5-én letartóztatták, a Nagy Imre-per harmadrendű vádlottjaként halálra ítélték, és kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

János Ferenc (*Sárospatak, 1916 – Budapest, 1968*) A Sárospataki Teológiai Akadémián végzett, majd tanulmányutat tett Németországban, Svájcban és Olaszországban. 1941-ben a debreceni tudományegyetem magyar–latin–görög szakán tanári oklevelet szerzett. 1943-ban tábori lelkészként a frontvonalra küldték. 1944 tavaszan hadifogságba esett, antifasiszta iskolára jelentkezett, s frontpropagandistaként a szovjet csapatokkal együtt érkezett vissza Magyarországra. 1944 októberétől a Vörös Hadsereg által kiadott *Magyar Újság* munkatársa. 1945 februárjától a Honvédelmi Minisztérium nevelési osztályának vezetője. 1946-ban feleségül vette Nagy Erzsébetet, Nagy Imre lányát. 1948-ban ezredessé léptették elő. 1951 és 1954 között a népművelési miniszter ekkor helyettese. 1954 novemberében a HNF alakuló kongresszusán főtítkárnak választották, majd a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója lett. 1956 elején kizárták az MDP-ből. 1956. október 23-án részt vett a Losonczy Géza lakásán tartott megbeszélésen. Nagy Imrével együtt ment a Parlamentbe, és mellette maradt a következő napokban is. November 4-én a jugoszláv követségre menekült. A szovjetek őt és családját is a romániai Snagovba szállították. 1957. április 14-én letartóztatták, a Nagy Imre-perben nyolc év börtönrre ítélték. 1960. április 1-jén amnesztiával szabadult. Szabadulása után a XIII. Kerületi Közért Vállalatnál tervelőadóként dolgozott. 1963-ban leváltásra lett a Pest Megyei Levéltárban, az országászerte kibontakozó helytörténeti krónikairó mozgalom egyik kezdeményezője volt.

Kopácsy Sándor (*Miskolc, 1921 – Toronto, 2001*) Apja vasesztergályos volt, az MSZDP egyik helyi vezető politikusa. Kopácsi a háború alatt a Dimávgában volt vasesztergályos, a német megszállás után csatlakozott a Mokán ellenállási mozgalomhoz. 1944-ben belépett az MKP-ba. 1949-ben, a rendőrtisztai iskola és két pártiskola elvégzése után a pártközpont karhatalmi osztályára került. 1952-től Budapest rendőrfőkapitánya volt. Az SZKP XX. kongresszusa után felszólalt Rákosi ellen, majd a poz-

nani események hatására nyilvánosan kijelentette, hogy a népre nem lönek. 1956. október 31-én bekerült az MSZMP ideiglenes intézőbizottságába. November 3-án a Kilián laktanyában a nemzetőrség helyettes parancsnokává választották. 1956. november 5-én letartóztatták. 1958. június 15-én a Nagy Imre-perben életfogytiglani börtönbüntetést kapott. 1963-ban amnesztiával szabadult. 1963 és 1969 között vasesztergályosként, majd műszaki tisztviselőként dolgozott. 1969-ben jogi diplomát szerzett, de nem kapott képzettségének megfelelő állást. 1975-ben feleségével kivándorolt Kanadába, ahol 1987-es nyugdíjazásáig fizikai munkásként dolgozott. 1989-ben hazatért, és felszólalt Nagy Imre és társai újratemetésén. Rehabilitálták, 1990-ben visszakerült rendfőközpontjára, majd vezetőrnaggyá léptették elő. Visszaemlékezéseit *Életfogytiglan* című önéletrajzi regényében írta meg.

Losonczy Géza (*Érsekcsanád, 1917 – Budapest, 1957*) Újságíró, politikus, államminiszter. Debrecenben végzett egyetemi tanulmányai idején csatlakozott a munkásmozgalomhoz. 1935-től az egyetemi Márciusi Front egyik vezetője lett. 1939-től a KMP tagja, 1940-tól a Népszava munkatársa. 1941-ben letartóztatták, kiszabadulása után részt vett az illegális mozgalomban. 1945-ben a Szabad Nép belpolitikai rovatvezetője, majd államtitkárné Révai József helyettese a Népművelési Minisztériumban. A Rajk-per mellékeperében hamis vádunk alapján őt is elítélték, 1954-ben szabadult. A börtönkörülmények, a vizsgálati módszerek pszichés zavart okoztak nála, sokáig kórházban ápolták, majd a Magyar Nemzet főmunkatársa lett. Rendszeres kapcsolata volt Nagy Imrével, központi szerepet játszott a Rákosi-ellenes pártellenzék tevékenységében. A Petőfi Kör szervezője, az író memorandum egyik szerzője. Nagy Imre október 30-án államminiszterre nevezte ki. Október 31-én tagja lett az MSZMP Intéző Bizottságának. November 4-én a jugoszláv követségen kért menedéket családijával, őket is Snagovba hurcolták. 1957. áprilisában visszazárlították Budapestre. Ő lett volna a Nagy Imre-per másodrendű vádlottja, de még a tárgyalás előtt, december 21-én a börtönben meghalt.

Maléter Pál (*Eperjes, 1917 – Budapest, 1958*) Értelmiségi családja született. Négy szemeszert hallgatott a prágai orvosi egyetemen. A német csapatok bevonulását megelőzően Kaszára, majd Budapestre költözött. A magyar állampolgárság megszerzése érdekében önként jelentkezett katonai szolgálatra. 1940 őszén fölvetették a Ludovika Akadémiára. 1944-ben a keleti fronton hadifogságba esett. Jelenkezett a németek elleni harcra, partizánegységét 1944 őszén Erdélyben vetették be. 1945 januárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány védel-

BEVEZETŐ

Az OSA Archivum (www.osaarchivum.org) és az 1956-os Intézet (www.rvf.hu) a Nagy Imre és társai elleni per ötvenedik évfordulóján rendhagyó, egyhetes megemlékezést szervez.

Az 1958. júniusi per során a Belügyminisztérium hangtechnikusai a tárgyalóteremben elhelyezett két készülékkel az első naptól a kegyelmi kérvények benyújtásáig folyamatosan magnószalagra rögzítették a Nagy Imre és társai elleni per teljes anyagát, beleértve a vádlottak és a tanúk kihallgatását, a vádiratot, a védőbeszédeket és az utolsó szó jogán elmondottakat. Az 52 órás hanganyag a Legfelsőbb Bírószágtól 1990-ben a Magyar Országos Levéltárba került, ahol a MOL xx-5-h jelzet alatt ma is megtalálható. A felvételeket meghallgatva egyértelműen megállapítható, hogy a dokumentáció teljes és hiánytalan. A rögzített anyag meglepően jó minőségű, egy-egy néhány másodperces részletlől eltekintve folyamatosan követhető, érthető.

Az eredeti felvételeket a Magyar Országos Levéltár megrendelésére az elmúlt év folyamán az Országos Széchényi Könyvtár közreműködésével digitalizálták. A levéltár hozzájárult ahhoz, hogy a digitalizált hanganyagot egyszeri alkalommal, a per évfordulóján lejátshassuk az OSA Archivum Centrális Galériájában (Budapest V. ker., Arany J. u. 32.) rendezendő megemlékezés keretében. Ehhez megkaptuk az összes egykori áldozat ma élő hozzátartozóinak hozzájárulását. Meggyőződésünk, hogy a meggyilkolt vagy súlyos börtönévekre ítélt áldozatok méltóságának helyreállítása érdekében itt az ideje teljes és tárgyilagos képet adni a per történetéről és lefolyásáról. A rendezvényre nem csupán szakmai, de erkölcsi és kegyeleti okokból is vállalkoztunk. Szeretnénk, ha a perre nem a kádári propaganda céljait szolgáló, a gyilkosok által készített, és Budapestben hat éve folyamatosan vetített, manipulatív ál-dokumentumfilmmel emlékezünk, hanem a most először bemutatásra kerülő teljes hanganyagot hallhatná a közönség. A két szervező intézmény ezért azt tervezi, hogy 2008. június 9. (hétfő) és június 15. (vasárnap) között, lehetőség szerint az eredetivel megegyező időpontokban, nyilvános előadáson, teljes egészében lejátszsa a per egyetlen hiteles és vágatlan dokumentumának tekinthető hangfelvételt, mintegy

rekonstruálva a bírósági pert. A naptári véletlen folytán a meghallgatás napjai 2008-ban a hét ugyanazon napjaira esnek, mint a tárgyalási napok 1958-ban.

A megemlékezés programja

A megemlékezésre 2008. június 9-én reggel 9 órára várjuk az érdeklődőket az OSA Archivum épületébe. A per anyagának meghallgatása az 50 évvel ezelőtti időpontnak megfelelően 9 óra 30 perckor kezdődik. Ezt követően mindennap a jelen tájékoztató füzetben megjelölt időpontoknak megfelelően (l. *A per részletes forgatókönyve* c. részt) jätsszuk le a per hanganyagát. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a kezdő időpont kivételével az egyes napokon belül megadott időpontok becslesen alapulnak, és bár igyekeztünk a lehető legpontosabbak lenni, időbeli csúszások a nap folyamán előfordulhatnak. A forgatókönyv alapján látható, hogy június 15-én, vasárnap csak délután 5 órától indul majd a hanganyag. Ezért 14 és 17 óra között kerekasztal-beszélgetést szervezünk a korral foglalkozó történészek, jogi szakértők, a Nagy Imre-per vádlottjainak életrajzírói részvételével a hanganyag keltette benyomásokról, a hanganyag forrásértékéről és a felmerülő tudományos és etikai kérdésekről. A kerekasztal-beszélgetés minden érdeklődő számára nyitott.

A hanganyag

A Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott koncepciós perről két (audio)-vizuális anyag maradt fenn az utókor számára: egy filmanyag és a per teljes hanganyaga. Mindkettőt a belügyminisztérium technikusai rögzítették a tárgyalóteremben. A per részletes dokumentációjának két oka is lehetett: egyrészt rögzíteni a per történéseit, hogy adott esetben a maguk és a külső megfigyelők – pl. egy esetleges szovjet igény – számára pontosan dokumentálni tudják a történeteket, mintegy önmagukat igazolva. Másfelől nem kétséges, hogy az eredeti elgondolás szerint a perben rögzített hang- és képanyagokat a Kádár-rezsim a maga propagandacéljaira is fel kívánta használni. A per egészéről így filmfelvétel is készült, ám a hanganyaggal ellentétben a filmfelvételekből csak azok a részek maradtak fenn, amelyeket a vizsgálat lebonyolításával megbízott nyomozócsoport vezetője, Rajnai Sándor

nyomozó alezredes közreműködésével és útmutatásai alapján vágta össze, manipulatív céllal. A filmbe be nem került felvételeket, egyelőre ismeretlen időpontban, elővigyázatosságból megsemmisítették. Jellemző, hogy később még ennek a torzított és manipulált propagandafilmeinek a bemutatásától is eltekintettek. Attól tartottak, hogy a film így is ellenkező hatást váltana ki a közvéleményből, emlékeztetné az embereket a forradalom napjaira. (Kopácsi Sándor, a per egyik túlélője visszaemlékezésében azt írta, a filmet azért sem lehetett bemutatni, mert a perről utólag kiadott közleményben szerepelt Szilágyi József, noha őt már korábban kivégezték, és a film így óhatatlanul leleplezte volna a hazugságot.) A Terror Háza 2002 februárjában nyílt állandó kiállításán ez a torzított, a per áldozatainak emberi méltóságát súlyosan sértő film látható, minden, a per körülményeit és az áldozatok helyzetét magyarázó kommentár nélkül. Az OSA bemutatója ezzel szemben arra tesz kísérletet, hogy a per egyetlen, teljes és vágatlan hangfelvételének bemutatásával rekonstruálja a pert, méghozzá lehetőség szerint az 50 évvel ezelőtt lezajlott eseményekkel azonos időben.

A hangfelvételek időtartama és a jegyzőkönyvekben rögzített időpontok között olykor eltérés van. Ez annak tudható be, hogy az elrendelt szünetek nem a bíró által meghatározott ideig, hanem annál hosszabb időn át tartottak. A szünetek valóságos hosszúságát azonban sem a hangfelvétel, sem a jegyzőkönyv alapján nem lehet megállapítani, így a per lejárásakor azokhoz az időpontokhoz fogjuk tartani magunkat, amelyeket a tárgyalást levezető elnök eredetileg meghatározott.

A per hanganyagát 1958. június 9-e és 15-e között a tárgyalóteremben elhelyezett két orsós magnetofonnal rögzítették 60 perces hosszúságú hangszalagokra. A per júniusi szakaszának hét napján, azaz 1958. június 9-től június 15-ig mintegy 52 órányi hangfelvételt rögzítettek. A per során két felvétel készült, amelyeket a tárgyalást levezető elnök eredetileg meghatározott.

zottakat a hangtechnikusok vágás nélkül rögzítették, külön megerősíti az a tény, hogy a tárgyalás 5. napján a vádlottak lelki megtörése céljából levetített, az 1956-os eseményekről összevágott propagandafilm vetítése alatt is folyamatosan vett a magnetofon, föltehetően azért, hogy a vádlottak esetleges spontán reakcióit is rögzíteni tudják. Így folyamatosan hallhatjuk a vetítőgép hangját és a háttérből a film narrációját.

A tárgyalóteremben két mikrofon volt elhelyezve (ez az ott rögzített filmfelvételeken is látható). Egy a bíró előtti asztalon, egy pedig a vádlottak előtt, az első padosortól mintegy két méterre, középen. A per során a padosortól mintegy két méterre, középen. A per során végig, kivétel nélkül minden kihallgatott személy ez előtt a mikrofon előtt tett vallomást, általában állva. Többen (pl. Tildy Zoltán vagy Haraszti Sándor) engedélyt kértek ahhoz, hogy ülve tehessék meg a vallomást, de a rögzített anyag ennek ellenére jó minőségű. Általánosságban elmondható, hogy a kor technikai színvonalához képest a hangfelvétel minősége kiváló. Egyedül Donáth Ferenc és Haraszti Sándor kihallgatása során fordul elő, hogy a felvétel olykor halk, nehezen érthető, ami halk, visszafogott hanghordozásuknak tudható be. (A bíró többször figyelmezteti őket, hogy beszéljenek hangosabban. Haraszti okkal hivatkozik arra, hogy majdnem másfél éve magánzárkában van, ez idő alatt szinte senkivel nem váltott egy szót sem, így nehezebb neki beszélni.) Továbbá, a teljes 52 órához képest elhanyagolható hosszban, van néhány rosszul vagy alig hallható részlet, általában 1-5 másodperc hosszban. Ezeket a részeket összevetettük levéltárban rendelkezésre álló, magnófelvétellel készült átiratokkal, amely alapján megállapítható, hogy kizárható bárminemű szándékos torzítás vagy manipuláció. Ezenfelül természetesen vannak részek, ahol a bíró és a vádlott vagy egy-egy tanú és a vádlott szóváltása kisebb hangzavart eredményezett, a vita hevében egymás szavába vágva beszélnek. Ez azonban, figyelembe véve ennek a tárgyalásnak a rendkívüli körülményeit, természetesen mondható.

A teljes anyagot az említett átiratokkal összevetve szembetűnő, hogy igen jelentős szakaszokat nem írtak le sem a helyszíni gyorsírók jegyzőkönyvében, sem a hangfelvétellel készített átiratban. A leirat, különösen, amikor a tanúvallomásokra és a szembesítésekre

kerül sor a per harmadik napjától kezdve, igen nagy hiányokkal bír, és ezek a hiányok a per teljes meglévő iratanyagából sem rekonstruálhatóak teljes mértékben, hiszen az elhangzottak tartalmára vonatkozóan csak a tárgyalás rövidített jegyzőkönyve áll rendelkezésre, illetve a nyomozás során keletkezett iratokból lehet az elhangzottakra következtetni. Ezenfelül jellemzően a tárgyalás azon szakaszai is hiányoznak az átiratból, amikor a bizonyítási eljárásához benyújtott, más módon (pl. már írásban) rögzített nyomozati, vizsgálati jegyzőkönyveket vagy más írásbeli „bizonyítékokat” (pl. újságcikkek, a forradalom idején közzétett kormánynyilatkozatok s a többi) olvasnak fel. A hangfelvételeken ezek is hiánytalanul hallhatóak. Ezért a Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott per legteljesebb ma hozzáférhető dokumentumának a lejárásándó hanganyag tekinthető.

A hanganyag jelentősége még egy további vonásában is megragadható: meghallgatása a leírt szöveghez képest számos alkalommal jelentősen segíti az elhangzottak pontosabb értelmezését, a per drámaiságának és dinamikájának a megértését, beleértve nemcsak a per áldozatainak, hanem az ügyészeknek és bíróknak az intencióit, habitusát és motivációját. A hanganyag forrásértéke tehát nemcsak abban rejlik, hogy a legteljesebb hozzáférhető szöveg. A hanganyag adja vissza legpontosabban azt, hogy a tárgyaláson mi történt, és hogyan. Így számos fontos részletet illető kérdésben revelatív erejű, új forrásnak kell tekintenünk.

Végezetül egy problémára szeretnénk felhívni a figyelmet. Bármilyen teljesnek is tekinthető a június 9-e és 15-e között rögzített hanganyag az ott és akkor elhangzottak vonatkozásában, mégsem tarthatjuk a Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott eljárás minden tekintetben kimerítő és teljes körű dokumentációjának. Ennek oka a következő: a per első, félbeszakított fordulója 1958. február 5-én és 6-án került sor. Ezen a két tárgyalási napon is készült teljes hangfelvétel, ennek lejárásáért azonban ez alkalommal nincs módunk. Ám szem előtt kell tartanunk, hogy nem kaphatunk teljes képet a júniusi történésekről a februári per hanganyagának ismerete nélkül. Ugyanis a perrendtartás szabályaival ellentétesen júniusban nem ismételték meg a teljes eljárást, hanem egy-

szerűen felolvasták a vádlottak februárban tett vallomásainak szerkesztett jegyzőkönyvét. Ezt a vádlottak júniusban elvileg korrigálhatták, illetve kiegészíthették, de figyelembe véve a körülményeket, nem lehetünk biztosak abban, hogy a felolvasott jegyzőkönyv valóban híven adta vissza a februárban tett vallomások tartalmát és intencióit. Erről csak a februári hanganyag és a júniusban felolvasott jegyzőkönyv részletes összevetésével lehetne meggyőződni. Tudjuk, hogy a per felfüggesztése után a vádlottakra a korábban is nagyobb és fenyegetőbb nyomás nehezedett, hogy fogadják el a vád koncepcióját, és vallják magukat bűnösnek, különben súlyosabb büntetés, halál várhat rájuk. Ezért a vádlottaknak a felolvasott jegyzőkönyvet elfogadó, júniusban tett nyilatkozatát nem fogadhatjuk el automatikusan hitelesnek. Tudjuk például, hogy Donáth Ferenc a februári tárgyaláson nem vallotta bűnösnek magát, és Gimes Miklós is csak erős megszorításokkal fogadta el bűnösségét, júniusban azonban mindketten bűnösnek vallották magukat. Mindezzel együtt az a véleményünk, hogy a júniusi per rekonstrukciója alapvetően mégiscsak alkalmas arra, hogy hitelesen adja vissza ennek a magyar történelmi emlékezet számára különösen fontos pernek a történéseit.

A per mint történelmi forrás

Vásárhelyi Miklós, a per egyik túlélője, a Történelmi Igazságtétel Bizottság első elnöke a rendszerváltás táján több interjúban is kifejtette, hogy a Nagy Imre-per ízig-veéig hazugságokkal teli koncepció per volt, amelynek során törvénytelen ségek sorát követték el az áldozatokkal szemben, kezdve elrablásukkal, folytatva a fizikai gyötrelmekkel, a pszichikai nyomással, a szakszerű jogi védelem megtagadásával. Így a per anyaga elejétől a végéig történelemhamisítás, szándékos torzítás és manipuláció eredménye, amelyben hemzsegnak a szemérmetlen hazugságok. A per koncepcióját, forgatókönyvét, a tanúvallomásokat és az ún. „bizonyítékok” felvonultatását, valamint magukat az ítéleteket is már jó előre kidolgozták, illetve eldöntötték. A per a Kádár-rezsim politikai banditáinak aljas színjátéka volt. Vásárhelyi ezért hosszú ideig ellenezte, hogy a per anyaga nyilvánosságra kerüljön, hiszen a teljes történet feltárása, a valóság és a kora-

beli körülmények hiteles ismerete nélkül önmagában a peranyag csak súlyos félreértésekhez és rossz szám-dékú félremagyarázásokhoz vezethet mind az 1956-os forradalom, mind pedig az áldozatok magatartása és tevékenysége vonatkozásában. A per anyaga semmiképpen sem tekinthető hiteles forrásnak – vélte Vársárhelyi, teljes joggal.

A rendszerváltás után a korábban szigorúan titkos peranyag, akárcsak az értelmezéséhez nélkülözhetetlen és korábban zárolt hazai és külföldi források kutathatóvá váltak. Az 1990-es évek második felére a történeti kutatások meglehetősen részletességgel feltárták a per lefolyását és körülményeit, a nemzetközi összefüggéseket éppúgy, mint a perhez vezető belpolitikai folyamatokat. Ma már tehát nem szenvedünk információhiányban, mint például Kende Péter és Méray Tibor, *Az igazság a Nagy Imre ügyben* című, több nyelven megjelent, emigrációban kiadott mű szerkesztői/szerzői 1958 nyarán, akik, miközben tételeken cáfolták a Nagy Imrét és társait mocskoló hivatalos brosúra, a szintén több nyelven kiadott hírhedt *Fehér könyv* rágalmaival, valójában abban sem lehettek biztosak, hogy a pert egyáltalán a megadott időpontban és valóban Magyarországon rendezték-e meg. Ma már többé-kevésbé pontosan tudható és érthető, mi történt és hogyan, mint ahogy tisztában vagyunk a motivációkkal és az okokkal is. Ezzel elhárult a legfontosabb akadály az elől, hogy a per anyaga a maga teljességében nyilvánosságra kerüljön. Ám továbbra is kérdés a kutatók és a hallgatók számára, vajon a perben elhangzó szövegek, vallomások, írásos „bizonyítékok” tekinthetők-e a forradalom hiteles forrásainak. E helyütt ezért nem árt figyelmeztetni arra, hogy aki az 1958 júniusában lefolytatott per alapján kívánja rekonstruálni a forradalom történéseit és a szereplők tevékenységét, tévúton jár. A per tárgya ugyan 1956 történései és a szereplők tevékenysége volt, mindez azonban többszörös torzításon keresztül jelenik meg. Az első torzítás maga a vád koncepciója, a tendenciózus, minden eseményt és történést koncepció szerint értelmező és valóságos tartalmából, kontextusából kiforgató vádirat, amely ellen a vádlottak védekezni voltak kénytelenek, és amely eleve kijelölte annak a keretét, ahogyan a perben a valóságos történésekről egyáltalán beszélni lehetett. A vádlottak, akik, bár eltérő stratégiával, ter-

mészetesen védekezni próbáltak a vádak ellen, nem tehettek mást, valamennyire alkalmazkodniuk kellett ehhez a kerethez. A kivétel éppen Szilágyi József volt, aki lényegében már a kérdésfelvetéseket is visszautasította, ügyét ezért kellett elkülöníteni, és őt magát titokban és villámgyorsan meggyilkolni. Mindezen felül a vádlottak a védekezés során érthető és természetes módon, teljes joggal igyekeztek a szerepüket és a felelősségüket a felhozott vádpontokkal összefüggésben csökkenteni. Ez még Nagy Imrre is igaz, aki másfelől a lehető legpontosabban igyekezett rögzíteni a per során, de már az utókor számára mindazt, amit saját szerepéről és cselekedeteiről, politikai hitvallásáról el kívánt mondani. A legtöbb vádlott és tanú (a tanúk jelentős része maga is előzetes letartóztatásban volt) igyekezett azt is elkerülni, hogy saját magára vagy másokra főlegesen olyan terhelő vallomást tegyen, amely alátámaszthatja a vád koncepcióját, súlyosbíthatja a maga vagy mások helyzetét, illetve hogy olyan tényekről, összefüggésekről beszéljen, amelyekre a vizsgálat során nem derült fény. A per így valójában nem az 1956-os forradalom, és nem a forradalom vezetői valóságos tetteinek, hanem a vérben és gyilkosságokban fogant Kádár-rezsim történetének megkerülhetetlen forrása. Fényt derít a Kádár-rendszer születésének körülményeire, a rezsim 1956-hoz fűződő viszonyára. A per nyomot hagyott a Kádár-korszak egészén, és, mint 1989-ben kiderült, Kádár János személyiségén is, aki haláláig nem volt képes sem feledni, sem feledtetni az ősbűnt.

A PER LEFOLYÁSA

A per előzményei

Az 1956. november 4-i szovjet támadás hírére Nagy Imre hajnali 5 óra 20 perckor drámai felhívást intézett az ország és a világ közvéleményéhez, majd ő és szűkebb köre, elfogadva a jugoszláv kormány által felajánlott menedékjogot, a budapesti jugoszláv követésre menekült. A későbbi per szereplői, az áldozatok és a tanúk közül ide került Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Jánosi Ferenc, Szilágyi József, Fazekas György, Haraszi Sándor, Tánczos Gábor, Újhelyi Szilárd, Szántó Zoltán és Vársárhelyi Miklós. Nagyot a követségen arra próbálták rábírní, hogy írja

alá lemondó nyilatkozatát, amelyre végül, a társaival folytatott konzultáció után, nemet mondott. A jugoszlávok, a szovjetek és Kádárék számára is tarthatatlan pathhelyzet alakult ki. Kádárék nem engedhették, hogy Nagy és társai szabadon járjanak-keljenek az országban, a jugoszlávok nem rúghatták föl a menedékjogot. A pathhelyzetet egy piszkos alku oldotta föl. Szovjet javaslatra Kádár és Münnich írásbeli garanciát adtak a jugoszlávoknak arra, hogy ha Nagyék lemondanak politikai menedékjogukról, bántatlanul hazatérhetnek. A csoport tagjai november 22-én távoztak a követség-ről, a kilépőket azonban szovjet katonák által biztosított buszokra tereltek, és egy Pest közeli szovjet katonai bázisra vitték őket, ahonnan másnap a román párt Bukaresthez közeli üdülőjébe, Snagovba deportálták őket, családtagjaikkal együtt. Itt tartották őket fogva egészen 1957 áprilisáig, amikor a Rajnai Sándor vezette különítmény letartóztatta a Nagy Imre-per leendő vádlottjait, és a csoport más tagjait. A legnagyobb titokban a budapesti Gyorskocsi utcai börtönbe szállították őket, ahol megkezdődött majd másfél évig tartó vizsgálati fogságuk.

A per előkészületei és koncepciója

A november 4-e után hatalomra segített bábkormány vezetője, Kádár János eleinte több nyilatkozatban is büntetlenséget ígért a forradalom résztvevőinek és vezetőinek. Az 1956. november 26-i rádiónyilatkozatában kijelentette: „Megígértük, hogy nem indítunk büntetőeljárást Nagy Imre és barátai ellen múltbeli bűneikért, még ha később maguk is beismerik azokat. Tartani fogjuk magunkat ehhez az ígérethez.” A hangneme december elejétől megváltozott. Kádárnak a konszolidációra tett addigi kísérleteit a magyar közvélemény elutasította. A munkástanácsok a szovjet csapatok távozását és a Nagy Imre-kormány visszahelyezését szabták az általános sztrájk beszűntetésének feltételéül. A hatalom decembertől keményebb eszközökhöz nyúlt. A munkástanácsokat szétverték, vezetőiket letartóztatták. Az ország több városában sortűzekkel oszlatták fel a tüntetőket. Ezzel párhuzamosan az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának (IKB) 1956. december 4-én elfogadott határozata egyértelműen ellenforradalomnak minősítette az októberi eseményeket, melynek célja a félfeudális-kapi-

talista Horthy-rendszer visszaállítása volt. Az ellenforradalom négy kiváltó oka között már szerepelt a Nagy Imre-csoport „revizionista” tevékenysége is. Nagyék bírósági felelősségre vonása először a kommunista pártok 1957. január 1. és 3. között Budapesten tartott csúcstalálkozóján vetődött fel, valószínűleg szovjet kezdeményezésre. Kádár helyzete ekkor még nem volt elég stabil a per véghezvitelére, sem a párton belül, sem azon kívül, ezért halogatta a döntést. Kállai Gyula januári snagovi útja után az IKB döntést hozott a nyomozás megkezdéséről. A per megindításáról és arról, hogy annak Nagy Imre is részese lesz, véglegesen az 1957. márciusi moszkvai szovjet–magyar csúcstalálkozón született döntés. Április 9-én a magyar pártvezetés határozatot hozott a Nagy-csoport letartóztatásáról, amelyre április 14-én került sor. A per koncepciója, amelyet Kállai Gyula *A magyarországi október-novemberi események a marxizmus-leninizmus fényében* című előadása vázolt, ekkor már készen állt: Nagy Imre és szervezett csoportja már 1955-től, legkésőbb az írói memorandum megszövegezésétől kezdve tudatosan, az imperialistákkal szövetségbe készítette elő az ellenforradalmat, készült a hatalomátvétellel, a proletárdiktatúra megdöntésére. A Rajnai Sándor vezette nyomozó különítmény ehhez a koncepcióhoz kezdett adatokat gyűjteni, ennek beismerésére próbálták rábírní a vádlottakat. A börtönben a foglyokat szigorúan elkülönítették egymástól. Való igaz, hogy a Rákosi-korszak koncepciók eljárásainak bevett gyakorlatától eltérően fizikailag nem bántalmazták őket, a fogvatartás körülményei azonban kimerítették a kínzás és az embertelen bánásmód kritériumait. A foglyokat hosszú hónapokon át sötét, nyirkos, piszkos, télen fűtetlen magánzárkákban őrizték, elvágyva őket minden külső kapcsolattól. Még a szokásos sétát is megtagadták tőlük. Az egyetlen érintkezés a külvilággal ezen időszakban a kihallgatások sora volt. A cellákban hemzsegték a poloskák, a foglyok képtelenek voltak aludni. Megtagadták tőlük a szakszerű orvosi segítséget is, holott Nagy Imre és Losonczy Géza tudottan súlyos, krónikus egészségügyi problémákkal küszködött. Mindez közvetlen szerepet játszott abban, hogy Losonczy Géza a börtönben 1957 decemberében meghalt. Nagy Imre szívpanaszai kiújultak, ezekben a hónapokban több mint 15 kilót

fogyott. 1957 végére a többiek egészségi állapota is annyira leromlott, hogy az már a per lebonyolítását is veszélyeztette. Ezért a per előtt néhány héttel jobb cel-lákban helyezték el őket, és az ellátásuk is javult. Korábban azt tervezték, hogy Maléter Pál és Kopácsi Sándor ügyét egy monstre katonai per keretében külön tárgyalják (Malétert november 3-án este Tökölön, Kopácsit november 5-én Budapesten tartóztatták le), de ettől a tervtől elálltak. A koncepció szempontjából célszerűbbnek látszott a forradalom katonai és politikai vezetőinek ügyét egyesíteni. Ehhez kapcsolták a forradalom és a november 4-e utáni ellenállás értelmiségi reprezentánsaként Gimes Miklóst, hogy teljes körű legyen a politikások, a fegyveres erők képviselői és az őket támogató értelmiség „összeesküvése”, hogy az „ellenforradalom” veszélyességét, szervezett voltát és megátalkodottságát emígyen demonstrálni lehessen. A per kétséget kizáróan kirakatpernek készült.

A vádirat már 1957. nyár végére összeállt, azonban a szovjetek kérésére a pert elhalasztották. Hruscsov ekkora számolt le a Molotov vezette sztálinista keményvonalasok moszkvai puccskísérletével. A per, különösen miután 1957 szeptemberében az ENSZ Közgyűlése napirendre tűzte a „magyar kérdést”, már nem volt annyira sürgős neki. A per ügyét a novemberi moszkvai csúcstalálkozó után 1957. december 21-én tárgyalta újra az MSZMP IKB zárt ülésen, ahol is Kádár ösztökélésére döntöttek arról, hogy „szabad folylást engednek a törvényes eljárásnak”. Kádár ekkor már kifejezetten türelmetlen volt. Az angol kommunista párt vezetőinek érdeklődésére ezt felelte: „Ha nem néznék a világkommunizmus érdekeit, Nagy Imre bandája már rég a föld alatt lenne.” 1958. február 5-én a Fő utcai katonai bíróságon kezdődött a per első szakasza. Dr. Radó Zoltán, a bírói tanács elnöke valamelyes teret adott a vádlottaknak az érdemi védekezésre, a belügyi megfigyelők kifejezésre is juttatták a per menetével kapcsolatos elégedetlenségüket. A pert másnap, szovjet kérésre, pótnyomozás szükségességének ürügyén újból elhalasztották. Hruscsov 1958. tavaszi nemzetközi „békeoffenzíváját” megzavarta volna a halálos ítélet és a kivégzés.

A per és az ítélet, 1958. június 9–15.

Hruscsov 1958. áprilisi budapesti látogatásán meggyőződött arról, hogy a hatalom helyzete szilárd Magyarországon. Kádár mégis kivárt júniusig, amikor a szovjet–jugoszláv kapcsolatok ismét mélypontra jutottak, és hűvösebbé vált a szovjet–amerikai viszony. Ez alkalmat adott a leszámolásra. Júniusig semmiféle pótnyomozásra nem került sor. Az időt inkább arra használták ki, hogy fokozzák a nyomást a vádlottakra: ismerjék be bűnösségüket, működjenek együtt, akkor enyhébb ítéletre számíthatnak. Kopácsi visszaemlékezése szerint vele egyértelműen közölte a vallatósítzje, hogy ha ellenkezik, akkor felakasztják. 1958. június 9-én, ezáltal már Vida Ferenc elnökletével, újrakezdődött Nagy Imre és társai pere. A vádlottakat a „népi demokratikus államrend elleni szervezkedésben való részvétellel”, illetve „szervezkedés vezetésével”, Nagyt ezen felül hazaárulással, Malétert zendüléssel és hazaárulással, Kopácsit zendüléssel vádolták. A megfogalmazott vádak alapján Nagy és Maléter biztosan, Gimes (a november 4-e utáni illegális szervezkedés állítólagos vezetőjeként) valószínűleg halálos ítéletre számíthatott, de ugyanez fenyegette Kopácsi Sándort és Donáth Ferencet is. A többiek legfeljebb súlyos börtönökre számíthattak.

A tanácsvezető bíró látszólag kínosan ügyelt a törvényességi és eljárási szabályok betartására, ez azonban senkit sem szabad, hogy megtévesszen. A per során törvénytelen ségek tömkelegét követték el. A vádlottak a vizsgálati szakaszban nem konzultálhattak ügyvéddel. Közvetlenül a per megkezdése előtt találkozhattak csak ügyvédekkel, akik alig egy-két nappal a per előtt kapták meg a több ezer oldalas vizsgálati anyagokat. A vonatkozó szabályokat megsértve az eljárást nem kezdték újra júniusban, hanem a februári vallomások szerkesztett jegyzőkönyveinek felolvasásával lényegében „folytatták” az eljárást. A bíró államtitok védelmére hivatkozva zárt tárgyalást rendelt el. A zárt tárgyalás elrendelésére természetesen nem ezért volt szükség, hiszen a per tárgya túlnyomórészt a vádlottak hivatalos funkcióiban, a kormány vezetőjeként vagy tagjaként, a vezető kormánypárt felelős politikusaként folytatott politikai tevékenysége volt a forradalom napjaiban, amely az ország teljes nyilván-

nossága előtt zajlott. A cél a vádlottak ellenállásának megtörése volt. A zárt tárgyalás fokozta a vádlottak kiszolgáltatottságát, hiszen nem számíthattak a külvilág figyelmére, támogatására. A tárgyaláson nem volt kihez beszélhniük. Nemcsak ők voltak már több mint egy éve teljesen elszigetelve a külvilágtól, hanem az ország közvéleménye sem tudott semmit arról, hogy ellenük büntetőeljárás folyik. A zárt tárgyalás elrendelésével azt tudatták a vádlottakkal, hogy fogvatartóik lényegében azt tesznek velük, amit akarnak. Nagy Imre első megszólalásában tiltakozott a zárt tárgyalás és a gyorsított eljárás elrendelése ellen. Az 1989-es rehabilitációs ítélet indoklásában is hangsúlyosan szerepel, hogy a zárt tárgyalás elrendelésének nem volt meg a törvényes alapja.

A tárgyalás során a vádlottak védekezéshez való jogát szigorúan korlátozták. A vádlottakat egymás után szólították vallomástételre, így nem hallhatták a beidézésük előtt elhangzott vallomásokot. A vádlottak által előterjesztett bizonyítási indítványokat Vida néhány jelentéktelen kivételtől eltekintve lesöpörte az asztalról. A tanúk mindegyikét a vád léptetése föl, közülük számosan szintén büntetőeljárás alatt álltak, és súlyos büntetéssel néztek szembe. A védelem által javasolt tanúk közül egyet sem hallgattak meg. A bíró az események perbeli rekonstrukciója során szinte minden alkalommal megakadályozta, hogy a forradalom alatt hozott politikai döntésekben annak idején részt vevő Kádár János vagy más, a bábormány hívéül szegődött politikus szerepéről szó essék, kivéve azt a néhány alkalmat, amikor sikertelenül próbálta belefojtani a szót a vádlottakba. Nagy Imre utolsó szó jogán elmondott szavai híven tükrözik a per menetét: „Bűnperemben sajnálatosan elmaradt a bizonyításkiegecsítés, és csak a vád tanúit hallgatták meg, a vád bizonyítékait vizsgálták. Szerény véleményem szerint a bűnpernek a bűnösség megállapítása mellett az igazság kiderítése is fontos feladata. A bizonyításkiegecsítés elmaradása tükröződik a vádiratban is éppúgy, mint a vádbeszédben, amelyek nem objektív tények és nem a történelmi igazság szellemében világítják meg tevékenységemet, felelősségemet.”

Az 1956 utáni megtorlás pereivel kapcsolatban rendszerint említeni szokták, hogy ellentétben a klasszikus koncepciók pereivel, ezekben az eljárásokban nem

fiktív vádakot hoztak föl az áldozatokkal szemben, hanem valóságos tényeket tüntettek fel torz színben, eredeti összefüggéseiből kiragadva, eredeti jelentőségüket messze felnagyítva, az eljárást elrendelő hatalom politikai-ideológiai szükségleteinek megfelelően. A baráti beszélgetés, a politikai helyzet elemzése, az alternatívákról folyó tanácskozás így válik titkos találkozóvá, szervezkedéssé, a nyilvános politikai rendezvény, a tanulmányírás ellenséges propaganda kifejtésévé, és így tovább. Ez a kép a Nagy Imre-perre is tökéletesen illik. A Nagy Imre-per képtelen abszurdításához ráadásul ezen felül még az is hozzájárul, hogy a vád tárgyává tett cselekmények többségét a vádlottak legitím felhatalmazással bíró közhatalmi testületek tagjaiként, avagy azok utasítására tették, és minden döntést a kollektív politikai döntéshozó testületek előzetes politikai jóváhagyása előzött meg (legalábbis amennyire ez a hektikus október végi, november eleji napokban egyáltalán lehetséges volt). A vád a miniszterelnököt és minisztereit politikai döntéseikért és cselekedeteikért, a katonai és rendőri tetteikért a politikai döntések végrehajtásáért, az értelmiségiekét pedig nyilvánosan kifejtett gondolataikért vonta felelősségre. Mindezek normális esetben egyáltalán nem tehetők büntetőeljárás tárgyává. Ám mindezen felül a vádirat, a tanúvallomások, különösen a vád koronatanúja, Uszta Gyula és Szántó Zoltán vallomása hemzsegek a hazug tényállításoktól. Ezek számbavételére itt nincs mód (a koncepció és a tényállítások hazugságait Kende Péter és Méray Tibor már említett könyve részletesen sorolja), most csak néhányat emelnék ki: az összeesküvő csoportként vád alá helyezett áldozatok egy részének a forradalom előtt semmiféle kapcsolata nem volt egymással. Nagy Imre nem titkos tanulmányokat írt, hanem 1955–56-ban született elméleti írásait elküldte a párt központi vezetőségének, sőt egy példányt Moszkvába is kijuttatott. Október 23-án a politikai bizottság kérésének engedve ment a parlamenthez, hogy a tüntetők előtt beszéljen. Maléter Pálnak semmi köze nem volt a Köztársaság téri pártház ostromához és az azt követő lincselésekhez. A jugoszláv követségre menekült Nagy Imre-csoport és a november 4-e után illegális újságot és röpiratokat szerkesztő Gimes Miklós között semmiféle kapcsolat nem volt. A vádlottaknak

felrótt politikai döntések rendszeres résztvevője volt Münnich Ferenc, Kádár János és az új hatalom számos más prominens alakja, valamint a vád tanújaként felléptetett Szántó Zoltán is. A sort még hosszan folytathatnánk. A per a tendenciózus rágalmak és ténybeli hazugságok különösen aljas vegyülete volt. Érdemes röviden szót ejteni a védőbeszédekről. A legtöbb védő kiemelte, a marxista eszköztárat is segítséggül hívta, hogy mindaz, ami 1956 októberében történt, hosszabb történelmi és társadalmi folyamat eredménye volt, amelyet nem lehet pusztán egyes személyek ténykedésének betudni. A védőbeszédnek nem vonták (nem is vonhatták) kétségbe, hogy 1956-ban ellenforradalom tört ki, pusztán azt vitatták, hogy a vádlottak ennek a kiobbantásában tevőlegesen és szándékosan szerepet játszottak volna. Általában arra hivatkozva kértek enyhébb büntetést, hogy a vádlottak személyesen már nem jelentenek veszélyt a „néphatalomra”. Végül például Bárd Imre, Nagy védője arra is hivatkozott, hogy a hatalom elég szilárd, nincs szükség a legsúlyosabb (azaz halál-) büntetés kirovásával példát statuálni.

A hatalom gyakorlóit ez éppenséggel fordítva gondolhatták: éppen azért merték a pert megrendezni, és kivégezni az ország miniszterelnökét és honvédelmi miniszterét, mert már nem kellett félniük a következőkétől. Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst halálra ítélték. Kopácsi Sándor életfogytiglani, Donáth Ferenc 12, Tildy Zoltán 6, Jánosi Ferenc 8, Vársárhelyi Miklós 5 éves börtönbüntetést kapott. Az ítéletek kegyetlenségében több tényező játszott szerepet. Az életben lévő Nagy Imre súlyos veszélyt jelentett a Kádár-rezsim legitimitációjára. Az „ellenforradalmi szervezkedés” súlyosságát kellett bizonyítani azzal, hogy a mételey a fegyveres erőket is átította, a néphatalom ezért is maradt fegyvertelen: ez is a szovjet katonai beavatkozást igazolta, és ezért kellett Maléter Pálnak meghalnia. Végezetül a pártellenzéki értelmiség soraiból is lakolnia kellett valakinek, aki ráadásul részt vett a november 4-e utáni ellenállásban. Ezt a szerepet osztották Gimes Miklósról a per kiagyalói. A végső fázisban a per véghezvitelét és a halálos ítéleteket már nem a szovjetek, hanem Kádár és klikkje, valamint a hatalom karhatalmi-belügyes bázisa erőltette. Kádár és a neki hűséget fogadó posztstálinista

káderréteg csak egy kiterjedt összeesküvés létével tudta hatalma megingását megmagyarázni. A per egyik funkciója az volt, hogy megnyugtassa a felborzolt kedélyeket, a rendszer erejét és stabilitását demonstrálja. Az ítéletekben szerepet játszott az öniagazolás vágya és a bosszúvágy. A hanganyagból egyértelműen kiderül, hogy a vád képviselői és a bírók nem elvégzendő pártfeladatnak, hanem a párt képviselőiként személyes ügynek tekintették a pert, kifejezetten törekedtek arra, hogy koncepciójukat legalább a maguk számára igazolva lássák. Nagy Imre és vádlott-társai élő példái voltak annak, hogy volt alternatíva, lehetett olyan utat választani, amelyen járva a személyes becsület, a nemzet iránti hűség és felelősség és a szocialista vagy baloldali-demokratikus eszmények iránti elkötelezettség megfér egymás mellett. Még akkor is, ha ez az út a bitófa alá vagy a börtönbe vezetett.

A PER RÉSZLETES FORGATÓKÖNYVE

Időpont: 1958. június 9–15.

Helyszín: Katonai Bíróság, Budapest II. ker., Fő u. 70. sz. alatti épülete, I. emeleti tárgyalóterem

A PER FŐBB RÉSZTVEVŐI

Az áldozatok:

Nagy Imre, I. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Bárd Imre)

Donáth Ferenc, II. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Kádár Pál)

Gimes Miklós, III. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Révai Tibor)

Tildy Zoltán, IV. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Zalán Kornél)

Maléter Pál, V. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Révai Tibor)

Kopácsi Sándor, VI. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Bajor László)

Jánosi Ferenc, IX. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Szilágyi István)

Vársárhelyi Miklós, X. rendű vádlott

(Ügyvédje: dr. Bajor László)

A sorszámozás következetlenségének okai: a per eredeti koncepciója szerint Losonczy Géza lett volna a per másodrendű vádlottja, azonban ő 1957. december 21-én kiújult és kezeletlen tuberkulózisa és börtönpszichózisa, valamint a kegyetlen bánásmód következtében a börtönben elhunyt. Losonczy halála után a tervek szerint a pernek tíz vádlottja lett volna, Király Béla lett volna a VII. rendű, Szilágyi József a VIII. rendű vádlott. Király azonban külföldre menekült, Szilágyi József ügyét pedig a per első, félbeszakadt februári fordulója után meg nem alkuvó magatartása miatt elkülönítették. Perét szintén Vida Ferenc tárgyalta. Szilágyit halálra ítélték, és 1958. április 24-én kivégezték. Ennek ellenére a Nagy Imre-per után kiadott, 1958. június 16-i hivatalos közleményben úgy tüntették föl, mintha Szilágyit is júniusban ítélték volna el és végezték volna ki, a többiekkel együtt. A sorszámozás következetlensége egyértelműen arra utal, hogy a per lázas sietséggel akarták lebonyolítani, így arra sem fordítottak időt, hogy a vádiratot és a benyújtott vizsgálati anyagokat Szilágyi meggyilkolása után az új helyzethez igazítsák.

A Népbírósi Tanács tagjai

Dr. Vida Ferenc, a Legfelsőbb Bíróság

Népbírósi Tanácsának elnöke

Bíró Mihály, népbíró

Fehér Kálmán, népbíró

Lakatos Péterné, népbíró

Sulyán György, népbíró

A vád képviselői

Dr. Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese

Dr. Béres Miklós, ügyész

A PER ÁLTALÁNOS MENETE

Június 9. és 10.

A per első és második napján került sor a nyolc vádlott kihallgatására. Az első tanú, Haraszi Sándor a második nap végén lépett színre.

Június 11.

A harmadik napon folytatták le azokat a tanúkihallgatásokat, amelyek elsősorban a „Nagy Imre-csoportra”, vagyis a forradalom előzményeire, a forradalom előtti értelmiségi mozgolódásra, a Rákosi-klikk ellen fellépő pártellenzékre és Nagy Imre kormányainak tevékenységére vonatkoztak, beleértve Tildy Zoltán szerepét.

Június 12.

A negyedik napon a tanúkat Maléter Pállal kapcsolatban hallgatták ki.

Június 13.

Az ötödik napon került sor Nagy Imre titkárnőinek a kihallgatására, a Kopácsi Sándorra vonatkozó tanúkihallgatásokra. Ekkor vetítették le a vádlottaknak az 1956-os népítéletekről összeállított anyagot, majd Szántó Zoltán többórás kihallgatása, végül a vádbeszéd következett.

Június 14.

A hatodik napon került sor a nyolc védőbeszédre, valamint a vádlottak utolsó szó jogán elmondott beszédére.

Június 15.

A hetedik napon Vida ítéletet hirdetett, a halálra ítélték nyilatkoztak a kegyelmi kérvényről. Ekkor hangzott el Nagy Imre második utolsó szó jogán elmondott rövid szövege.

JÚNIUS 9., HÉTFŐ

- 9.30 A bírói tanács elnöke, Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást, a résztvevők felsorolása.
- 9.35 Behozzák a filmfelvevőket. Nagy Imre kifogást emel a zárt tárgyalás és a gyorsított eljárás ellen.
- 9.45 A bíró felveszi a vádlottak személyi adatait.
- 9.55 A bíró elrendeli a vádirat ismertetését, a jegyző felolvassa a vádiratot.

- 10.05 Nagy Imre kihallgatásának kezdete. Ismertetik Nagy Imre a február 5-i tárgyaláson tett vallo- másának szerkesztett jegyzőkönyvét, amelyet a jegyző olvas fel. A felolvasás során Nagy Imre három-négy alkalommal röviden közbeszól, hogy pontosítsa vagy javítsa az elhangzottakat. A fel- olvasás több mint két órán át tart.
- 12.15 Nagy Imre szóbeli kihallgatásának kezdete. Először észrevételeket tesz az elhangzottakkal kapcsolatban, majd a bírő kérdéseire válaszolva felvázolja élettörténetét 1945-ig. Ez körülbelül 45 percen át tart.
- 13.00 A bírő egyórás szünetet rendel el.
- 14.00 Folytatódik Nagy Imre kihallgatása, az életút 1945 utáni szakaszára, illetve a forradalom nap- jaira és a jugoszláv követségen történetekre vo- natkozóan.
- 14.15 Nagy Imre és Vida vitája az írói memorandumról és az állítólagos párton kívüli szervezkedés kez- deteiről. Vida tendenciózus kérdéseivel azt suly- kolja, hogy Nagy Imréék szándékosan és provokatív módon a „párton kívülre vitték” a vi- tákat, hogy aláássák a pártba vetett bizalmat.
- 14.30 Vida kérdései és Nagy Imre válaszai a Petőfi Kör- ről.
- 14.40 Vida ismerteti a már halott Losonczy Géza börtönben írt feljegyzését az október 23-i találkozá- ról, amelyen a résztvevők a vád szerint az „ellenforradalom” nyitányának szánt aznapi tün- tetésről és a párt és a kormány vezetésének át- alakításáról egyezkedtek.
- 14.46 Vida kérdései és Nagy Imre válaszai az október 28-i kormánynyilatkozatról. Ez a nyilatkozat is- mertte el elsőként jogos nemzeti felkelésnek az eseményeket.
- 14.50 Vita a forradalmi karhatalom születéséről, az el- lenforradalmi lázadók állítólagos felfegyverzésé- ről.
- 15.10 Kérdések és válaszok a szovjet csapatok behívá- sának körülményeiről.
- 15.20 Nagy Imre észrevételei a kihallgatás addigi me- netéről.
- 15.30 A koalíciós kormány megalakulása november első napjaiban.

- 15.45 Nagy Imre megjegyzései a semlegesség kérdé- sében.
- 15.55 Újra a szovjet csapatok behívásáról és a Varsói Szerződésből való kilépésről.
- 16.05 Nagy Imre az ügyész kérdéseire válaszol. Az ügyész legfőképp a pártellenzék október előtti „szervezkedéséről” és Gimes Miklóshoz fűződő kapcsolatáról faggatja.
- 16.20 Nagy Imre a védője, Bárd Imre kérdéseire vála- szol.
- 16.30 Nagy Imre nyilatkozata, a kihallgatáshoz fűzött záró megjegyzései.
- 16.35 Nagy Imre kihallgatásának befejezése. A bírő 10 perc szünetet rendel el.
- 16.45 Donáth Ferenc kihallgatásának kezdete. A jegyző felolvassa februárban tett vallomásának szer- kesztett jegyzőkönyvét, mintegy 40 percben.
- 17.25 Donáth Ferenc szóbeli kihallgatásának kezdete: Donáth megjegyzései, észrevételei és pontosítá- sai az elhangzottakkal kapcsolatban, illetve vallo- mása a forradalom kitörése előtti helyzetről.
- 18.45 Donáth vallomása az október 23-i tüntetésről és az azt követő eseményekről.
- 17.55 Az ügyész kérdései Donáthhoz, majd egy isme- retlen (védő, népbíró?) kérdései.
- 18.10 Nagy Imre hozzászólása Donáth vallomásához.
- 18.20 Nagy Imre és Donáth Ferenc a november 4-i nyilatkozatról.
- 18.25 Donáth megjegyzései az iratokban foglaltakhoz, illetve Nagy Imre hozzá intézett kérdéseivel ka- pcsolatban.
- 18.40 Donáth Ferenc kihallgatásának befejezése. Vida 20 perc szünetet rendel el.
- 19.00 Tildy Zoltán kihallgatásának kezdete. Jegyző felolvassa februári vallomása jegyzőkönyvét, mintegy 30 percben.
- 19.30 Tildy Zoltán szóbeli kihallgatásának kezdete: kiegészítések, módosítások, válaszok Vida kér- déseire.
- 19.50 A védő kérdései, főképp Tildy 1945 előtti tevé- kenységére vonatkozóan.
- 20.00 A védő kérdései Tildy 1956-os tevékenységére vonatkozóan.

- 20.05 Népbíró kérdése a semlegességi nyilatkozatról. Ezt követően Nagy Imre és Tildy Zoltán a koalíciós kormány működéséről, a semlegességi nyilatko- zatról és a november 3-i Mindszenty-beszédről.
- 20.45 A tárgyalás berekesztése.

JÚNIUS 10., KEDD

- 9.30 Az elnök megnyitja a tárgyalást, majd Gimes Miklós kihallgatása kerül sorra.
- 9.35 A jegyző felolvassa Gimes februári tárgyaláson tett vallomásának jegyzőkönyvét.
- 10.05 Gimes véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításo- kat tesz.
- 10.15 Megkezdődik Gimes szóbeli kihallgatása. Főbb témák: Nagy Imre írásainak terjesztése, az októ- ber 27-i angalföldi küldöttség szerepe, Nagy Imre október 28-i rádiószózata, Gimes látoga- tása Nagy Imrénél október 30-án délelőtt.
- 10.45 Gimes november 4-e utáni tevékenysége: lap- szervezés, illegális szervezkedés.
- 10.52 Az ügyész kérdései Gimeshez: Nagy Imre írásai és a XX. Kongresszus, Gimes november 4-i szerepe, terveit. Ezután a védő kérdései Gimes forradalom alatt írt újságcikkeiről és az illegális lapban megjelent írásairól.
- 11.00 Kopácsi védőjének kérdései Gimeshez a rendőr- főkapitányságon kifejtett tevékenységéről.
- 11.02 Nagy Imre kihallgatása Gimes vonatkozásában. Témák: ellenforradalmi tevékenységek, lincselé- sek, a Köztársaság téri események. Éles szóvál- tás Nagy és Vida között, Nagy Imre véleménye az állítólagos „Nagy Imre-csoportról”.
- 11.10 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez a jugoszláv kérdéscről. Nagy Imre nyilatkozata a Rajk-per analógiájáról.
- 11.15 Nagy Imre kérdései, megjegyzései Gimes vallo- másához, Vida és Nagy Imre szóváltása a tárgya- lás menetéről.
- 11.25 Vida tíz perc szünetet rendel el.
- 11.35 A tárgyalás Maléter Pál kihallgatásával folytató- dik. A jegyző felolvassa a februári tárgyalás jegy- zőkönyvét.

- 12.25 Maléter véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazítá- sokat tesz.
- 12.30 Megkezdődik Maléter szóbeli kihallgatása. Témák: Maléter honvédelmi miniszteri kineve- zése, Maléter beosztásai, vezénylése és a kapott parancsok értelmezése.
- 12.40 Népbíró kérdése a Corvin közlekről. Az ügyész, a védő és Nagy Imre védőjének kérdései.
- 12.57 Nagy Imre kérdése Maléterhez a miniszteri kine- vezésről.
- 13.04 Maléter védőjének kérdése a miniszteri kineve- zésről. Vida kérdése Nagy Imréhez a „nemzeti hősök” kifejezésről. Donáth észrevétele Maléter kinevezése kapcsán.
- 13.10 Maléter kihallgatásának vége. Vida egyórás ebédszünetet rendel el.
- 14.10 Kopácsi Sándor kihallgatása. A februári tárgya- lás jegyzőkönyvének felolvasása.
- 15.18 Vida rövid szünetet rendel el.
- 15.30 Kopácsi véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazítá- sokat tesz.
- 15.40 Népi ülnök kérdései a Deák téri Főkapitánysá- gon történetekről és a fegyverletételről.
- 15.50 Nagy Imre kihallgatása Kopácsi vonatkozásá- ban. Téma: A fegyveres egységek szerepe. Kopá- csi és Nagy Imre vitája a felkelők felfegyverzéséről, majd Kopácsi vallomása az új fegyveres testület megalakulásáról.
- 16.06 Nagy Imre és Kopácsi vitája: Kopácsi november 1-jei látogatása Nagy Imrénél, a kiegészítő karha- talom létrehozása, Münnich szerepe az egysé- ges karhatalom létrehozásában. Az október 25–26-i napok eseményei, a fegyverátadás.
- 16.35 Tildy és Nagy Imre kérdései Kopácsihoz a no- vember 4-én történetekről.
- 16.38 Vida tíz perc szünetet rendel el.
- 16.48 Jánosi Ferenc kihallgatása következik, a febru- ári tárgyalás jegyzőkönyvének felolvasásával.
- 17.14 Megkezdődik Jánosi szóbeli kihallgatása. Témák: Nagy Imre 1956. augusztusi írásai, a jugoszláv–magyar kapcsolatok és az ún. „Nagy Imre-csoport” tevékenysége.
- 17.32 Népi ülnök kérdése a „Nagy Imre-csoport”-ról.

- 17.34 János védője a „Nagy Imre-csoport”-ról, majd Vida kérdései a november 1-jei nyilatkozatról.
- 17.46 Donáth kérdése az Írószövetség október 26-i küldöttségéről.
- 17.48 Tíz perc szünet.
- 17.58 Vásárhelyi Miklós kihallgatása. A februári tárgyalás jegyzőkönyvének felolvasása.
- 18.19 Vásárhelyi véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításokat tesz, majd megkezdődik Vásárhelyi szóbeli kihallgatása. Témák: a Nemzetőrség szervezése, a november 1-jei kormánynyilatkozat, a jugoszláv kapcsolat, iratok átadása Georгиеvics Milánnak. A „Nagy Imre-csoport” tevékenysége.
- 18.37 A védő kérdései Vásárhelyi november 4-i szerepéről, a jugoszláv nagykövetségről kihozott kérdőívről, illetve Vásárhelyinek a Kádár-kormány elismerése kapcsán elfoglalt álláspontjáról.
- 18.42 Gimes Miklós védőjének kérdése Vásárhelyi és Gimes november 1–2. körüli kapcsolatáról, Gimes, Nagy és Vásárhelyi találkozásairól.
- 18.51 Nagy Imre kérdései a jugoszláv követségről kiküldött kérdőívről.
- 18.54 Donáth, Tildy és Kopácsi kérdései.
- 18.58 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez, az „Öt alapelv”-ről. Nagy Imre ismét kinyilvánítja, hogy nem kíván vallomást tenni a jugoszláv kérdésről.
- 19.04 Vida 30 perces szünetet rendel el.
- 19.34 Megkezdődnek a tanúkihallgatások. Elsőként Haraszi Sándort szólítják. Haraszi fontos szerepet játszott a Rákosi-ellenes pártellenzék tevékenységében, az 1955-ös nevezetes Memorandum egyik szerzője volt. Kihallgatása idején előzetes letartóztatásban van, perében hat évre ítélik. A tárgyaláson az ún. „Nagy Imre-csoport” kialakulásáról, a Petőfi Körrel, Nagy Imre tanulmányairól, Donáth és Nagy Imre kapcsolatáról kérdezi Vida. Szóba kerül még Kéthly Anna és Vas Zoltán szerepe, az október 23-án, Losonczy lakásán tartott beszélgetés, Nagy Imre október 25-i programja és november 4. történései, valamint a jugoszláv nagykövetségen történtek.
- 20.34 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez Haraszi vallomása kapcsán a „Nagy Imre-csoport”-ról, Nagy

- Imre tanulmányairól, az október 23-i találkozó felvetett személyi kérdésekről, az MSZMP megalkulásáról, valamint Nagy Imrének a jugoszláv nagykövetségen tett lemondó nyilatkozatáról.
- 20.38 Donáth és Gimes védőjének kérdései.
- 20.42 Vásárhelyi védőjének kérdései a Kádár-kormány elismeréséről.
- 20.44 Nagy Imre kérdései és észrevételei Haraszihoz: Nagy Imre pártból történt kizárásának kommentárja, a Petőfi körüli viták, az állítólagos „Nagy Imre-csoport”, a forradalom előzményei és az 1956. tavaszi események, Nagy tanulmányainak terjesztése, Haraszi találkozója Kéthly Annával, Nagy Imre 60. születésnapja, Vas Zoltán gazdasági programja, a Losonczy lakásán tartott október 23-i találkozó, a párt álláspontja a felkelés értékeléséről, végül a jugoszláv követségen történtek, Vásárhelyi levele és a lemondó nyilatkozat.
- 21.24 Az ügyész kérdései Haraszihoz a Nagy Imre-csoport 1956. nyári „visszavonulásáról”.
- 21.29 Donáth Ferenc kérdései Haraszihoz az október 28-i nyilatkozatról és Nagy Imre tanulmányairól.
- 21.36 Gimes Miklós kérdései Haraszihoz a november 1-jei találkozójukról és az október 28-i rádiónyilatkozat szövegezéséről.
- 21.41 Vásárhelyi kérdése Haraszihoz a jugoszláv követségre beküldött leveléről.
- 21.43 Haraszi kihallgatásának befejezése. Vida berekeszti a tárgyalást.

JÚNIUS 11., SZERDA

- 9.30 Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást. Az aznapi tárgyalás Márkus István tanúkihallgatásával kezdődik. Márkus István szociológus és néprajzkutató a tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, később, a Kardos László és társai ellen lefolytatott perben tíz év börtönt kapott. A tanú az Írószövetség és a Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanács álláspontjáról, a kormánnyal folytatott tárgyalásokról tesz vallomást, majd az elnök és az ügyész kérdéseire válaszol a „Nagy Imre-csoport”-hoz való viszonyáról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról, valamint

- Nagy Imre, illetve Dudás József október 30-i tárgyalásairól.
- 10.05 Márkus István válasza Bárd Imre, Nagy Imre meghatalmazott védője, Kádár Pál, Donáth Ferenc védője és Révai Tibor, Maléter Pál védője kérdéseire.
- 10.15 Nagy Imre kérdései, észrevételei Márkus István tanúvallomásával kapcsolatban.
- 10.30 Márkus István Nagy Imre észrevételei és a szembesítés nyomán részben módosítja vallomását.
- 10.45 Donáth Ferenc észrevételei Márkus István tanúvallomására.
- 11.00 Gimes Miklós észrevételei Márkus István tanúvallomására.
- 11.05 Kopácsi Sándor kérdései, észrevételei Márkus István tanúvallomására.
- 11.10 Nagy Imre és Kopácsi Sándor szembesítése Dudás József szerepéről.
- 11.15 Maléter Pál észrevételei Márkus István tanúvallomására.
- 11.25 Márkus István tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.
- 11.35 A tárgyalás Regéczy-Nagy László tanúkihallgatásával folytatódik. Regéczy a forradalom idején az angol követség sofőre volt, kapcsolatba került Bibóval, és memorandumát eljuttatta az elnökhöz. A tárgyalás idején szintén előzetes letartóztatásban volt, Bibó István és Göncz Árpád perében 15 évre ítélték. A tanú főképp Nagy Imre tanulmányainak külföldre juttatásáról tesz vallomást.
- 11.50 Nagy Imre észrevételei Regéczy-Nagy László tanúvallomására, vita Vida Ferenc elnök és Nagy Imre között.
- 12.05 Regéczy-Nagy László tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, majd megkezdődik Pártay Tivadar tanúkihallgatása. Pártay az újjáalakult kisgazdapárt egyik vezető személyisége volt. Tildy Zoltán szerepéről tesz vallomást.
- 12.15 Népbírói kérdések, Pártay Tivadar válasza.
- 12.17 Gimes Miklós észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására.
- 12.20 Tildy Zoltán észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására.

- 12.25 Maléter Pál észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására. Vita Maléter Pál és Pártay Tivadar között egymás megismerésének körülményeiről és a „katonai diktatúráról”.
- 12.35 Pártay Tivadar tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja. Vida egy órás ebédszünetet rendel el.
- 13.35 A tárgyalás Táncoz Gábor kihallgatásával folytatódik. Táncoz a forradalom kitörése előtt a Petőfi Kör titkára volt, a Nagy Imre körül gyülekező értelmiségi körhöz tartozott, november 4-e után szintén a jugoszláv követségre menekült, ahonnan Snagovba hurcolták. A per idején szintén előzetes letartóztatásban volt. Haraszi Sándorral és Fazekas Györggyel együtt itélték el, 15 évet kapott. A tárgyaláson elsősorban a „Nagy Imre-csoport”-ról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról kérdezik.
- 14.00 Vida felolvassa a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmánya 1956. október 28-i nyilatkozatát.
- 14.02 Táncoz Gábor válasza Donáth Ferenc védője kérdéseire.
- 14.15 Táncoz Gábor válasza Bajor László, Vásárhelyi Miklós védője kérdéseire.
- 14.20 Nagy Imre észrevételei Táncoz Gábor tanúvallomásával kapcsolatban; heves vita Vida és Nagy Imre között.
- 14.40 Vida kérdései, Táncoz Gábor válasza.
- 14.45 Vida kérdéseire Donáth Ferenc válaszol. Újabb vita az elnök és Nagy Imre között.
- 14.50 Táncoz Gábor válasza Donáth Ferenc kérdéseire.
- 14.55 Táncoz Gábor tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.
- 15.05 Fazekas György tanú beszólítása. Fazekas György újságíró, a pártellenzék értelmisége egyik prominens alakja Gimes Miklóssal állt szoros kapcsolatban. November 4-e után ő is a jugoszláv követségre menekült, majd Snagovba szállították. A per idején előzetes letartóztatásban van, Haraszi perében tíz évre ítélték. Fazekas a „Nagy Imre-csoport”-ról tesz vallomást.
- 15.15 Fazekas György válasza Maléter Pál védőjének kérdéseire.
- 15.18 Fazekas György válasza Bajor László, Kopácsi Sándor védője kérdéseire.

- 15.24 Nagy Imre észrevételei Fazekas György tanúvallomására.
- 15.30 Donáth Ferenc észrevételei Fazekas György tanúvallomására.
- 15.32 Gimes Miklós észrevételei Fazekas György tanúvallomására.
- 15.35 Vida kérdései, Fazekas György válaszai.
- 15.40 Fazekas György válaszai Kopácsi Sándor kérdéseire.
- 15.55 Vida kérdéseire Kopácsi Sándor válaszol.
- 16.10 Fazekas György tanúkihallgatását Vida befejeztnek nyilvánítja. Tíz perc szünet.
- 16.20 Józsa Péter tanúkihallgatása. Józsa Péter újságíró, szociológus, a pártellenzéki értelmiséghez tartozott, a Petőfi Kör egyik szervezője volt. A per idején előzetes letartóztatásban volt, Kardos László és Márkus István perében 5 évet kapott. A tárgyaláson a „Nagy Imre-csoport”-ról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról tesz vallomást.
- 16.35 Vida kérdéseire Józsa Péter válaszai.
- 16.38 Józsa Péter válaszai Révai Tibor, Gimes Miklós védője kérdéseire.
- 16.40 Nagy Imre kérdései és észrevételei Józsa Péter tanúvallomásával kapcsolatban.
- 16.43 Vida kérdései, Nagy Imre és Józsa Péter szembesítése.
- 16.45 Jánosi Ferenc észrevételei Józsa Péter tanúvallomására.
- 16.50 Józsa Péter tanúkihallgatását az elnök befejeztnek nyilvánítja, majd tanúként beszólítja Ádám Györgyöt. Ádám György matematikus, közgazdász, a forradalom idején Gimes Miklóssal állt kapcsolatban, csatlakozott a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomhoz. A tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, perében életfogytiglanra ítélték. A tanú a Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanácsról, az *Október Huszonharmadika* című lapról tesz vallomást.
- 17.00 Vida kérdései, Ádám György válaszai.
- 17.05 Ádám György válaszai Révai Tibor, Gimes Miklós védője kérdéseire.
- 17.10 Gimes Miklós észrevételei Ádám György tanúvallomására.

- 17.15 Ádám György tanúkihallgatását az elnök befejeztnek nyilvánítja, tíz perc szünetet rendel el.
- 17.25 Vida Bohó Róbertet szólítja a tanúk padjára. Bohó Róbert újságíró, a Petőfi Kör egyik szervezője, Gimes Miklós köréhez tartozott, tagja volt a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomnak. Előzetes letartóztatásban van, Ádám György perében 8 év börtönre ítélték. Bohó vallomástétele az *Október huszonharmadika* című lapról.
- 17.35 Szalai József ügyész kérdései, Bohó Róbert válaszai.
- 17.40 Elnöki kérdések, Bohó Róbert válaszai.
- 17.45 Bohó Róbert válaszai Gimes Miklós védője kérdéseire.
- 17.50 Gimes Miklós észrevételei Bohó Róbert tanúvallomására; kérdéseire Bohó Róbert válaszai.
- 17.55 Bohó Róbert tanúkihallgatását az elnök befejeztnek nyilvánítja. Hágy Gyula tanú beszólítása. Hágy Gyula író, a lázadó Írószövetség egyik hangadója, a Petőfi Kör vitáinak résztvevője volt. November 4-én hajnalban ő olvasta be több nyelven a Nagy Imre-kormány nyilatkozatát. Előzetes letartóztatásban van, a Déry Tibor és társai elleni perben 6 év börtönre ítélték. Szabadulása után Svájcba emigrált. A tárgyaláson a november 4-i rádiósorozatáról tesz vallomást.
- 18.05 Hágy Gyula válaszai Zalán Tibor, Tildy Zoltán védője, majd Tildy Zoltán kérdéseire.
- 18.15 Hágy Gyula tanúkihallgatását az elnök befejeztnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.
- 18.25 Vida beszólítja B. Szabó István tanút. B. Szabó István az újjáalakult kisgazdapárt egyik vezetője volt a forradalom napjaiban, államminiszterként tagja volt Nagy Imre november 1-jén alakult koalíciós kormányának. Előzetes letartóztatásban van, a kisgazdapárti politikusok elleni perben 3 évre ítélték. Tanúként államminiszteri kinevezéséről és tevékenységéről tesz vallomást.
- 18.35 Elnöki kérdések, B. Szabó István válaszai.
- 18.38 B. Szabó István válaszai Tildy Zoltán védőjének kérdéseire.
- 18.40 Nagy Imre észrevételei B. Szabó István tanúvallomására.
- 18.45 B. Szabó István tanúkihallgatását az elnök befejeztnek nyilvánítja, és az aznapi tárgyalást bekezeszti.

JÚNIUS 12., CSÜTÖRTÖK

- 9.30 Vida megnyitja az aznapi tárgyalást. A tárgyalás Váradi Gyula vezérőrnagy Maléter Pálra vonatkozó tanúkihallgatásával kezdődik. Janza Károly honvédelmi miniszter utasítására Váradi Gyula folytatott tárgyalásokat a Corvin közti felkelőkkel a fegyverek átadásáról és az új karhatalom megalkotásáról. Váradi Gyula előzetes letartóztatásban van, saját perében 7 év börtönre ítélték.
- 10.05 Váradi Maléter védőjének a kérdéseire válaszol.
- 10.10 Vida felolvassa Nagy Imre és Kádár János 1956. október 25-i rádiónyilatkozatát, amely tűzszünetre szólított fel, majd tovább kérdezi a tanút.
- 10.20 Nagy Imre észrevételei a tanúvallomáshoz.
- 10.35 Maléter Pál észrevételei és kérdései a tanúhoz, főleg a tűzszüneti parancsról és a felloboogózásról.
- 10.40 Váradi válaszai, Maléter és Váradi szembesítése. Vida további kérdései Maléterhez.
- 10.50 Ismét Maléter kérdései a tanúhoz.
- 11.05 Nagy Imre kérdései a tanúhoz Maléter honvédelmi miniszterhelyettesé váló kinevezéséről.
- 11.10 Váradi Gyula kihallgatásának vége. Vida 10 perc szünetet rendel el.
- 11.20 Tóth Lajos tanúkihallgatása. 1956. október 23-án Tóth volt a magyar hadsereg vezérkari főnöke. Kihallgatásának középpontjában Maléter Pál „zendülésének” a kérdése áll, illetve Nagy Imre szerepe a felkelők elleni fellépés megakadályozásában.
- 11.35 Az ügyész kérdései a tanúhoz.
- 11.40 Nagy Imre észrevételei és kérdései a tanúhoz.
- 11.45 Maléter Pál kérdései a tanúhoz.
- 12.10 Tóth Lajos kihallgatásának befejezése, Józsa Lajos kihallgatásának kezdete. Józsa Lajos a Kossuth Tűzértisztí Főiskola tisztje, őt és alakulatát vezényelték Maléter megsegítésére a Kilián laktanyához.
- 12.40 Maléter védője, majd Maléter kérdései a tanúhoz.
- 13.10 Józsa Lajos kihallgatásának befejezése. Vida egyórás ebédszünetet rendel el. (Az ebédszünet valószínűleg egy óránál jóval hosszabb időre nyúlt.)
- 14.10 Uszta Gyula tanúkihallgatása. Uszta, a Rákosi-rendszerben tábornoki rangra emelkedett egykori partizán, a Kádár-rezsim főtétlen támogatója a vád tanújaként legfőképp azt a rágalmat volt hivatva igazolni, hogy a Köztársaság téri pártház ostromához Maléter vezényelt ki páncélosokat. A vádat különösen abszurdá teszi, hogy ekkor már börtönbüntetését töltötte annak a páncélos egységnek a parancsnoka, akit 1956. október 30-án a pártház védelmére rendeltek ki, de a pártházat összetévesztette az Erkel Színházzal, és tévedésből az előbit kezdte ágyúzni, eldöntve ezzel az ostrom kimenetelét. Ezzel a ténnyel Uszta, a bíró és a vád képviselői is nyilván tisztában voltak.
- 14.40 Maléter megjegyzései és kérdései Uszta vallomásához.
- 15.05 Uszta kihallgatásának vége. Vida rövid szünetet rendel el.
- 15.15 Szanati József tanúkihallgatása. Szanati a Honvédelmi Minisztérium főügyeletesének helyetteseként teljesített szolgálatot a forradalom napjaiban.
- 15.30 Maléter kérdései és észrevételei a tanúhoz.
- 15.45 Szanati kihallgatásának vége, Egervári László tanúkihallgatása. Egervári főhadnagyiban a Kilián laktanyában Maléter mellett teljesített szolgálatot. A tanú azt volt hivatva igazolni, hogy Maléter elszántan készült a szovjet csapatok elleni támadásra. Egyik abszurd állítása szerint Maléter javasolta, hogy a légvédelmi parancsnokság állományát képezzék ki gyújtópalackok (Molotov-koktél) használatára.
- 16.05 Maléter kérdései és észrevételei Egervári vallomásához.
- 16.10 Egervári kihallgatásának vége. A tárgyalás Janza Károly volt honvédelmi miniszter kihallgatásával folytatódott. Janza Maléterre és Nagy Imrere tett terhelő vallomást, amely szerint tudatosan akadályozták a felkelők elleni fellépést.
- 16.25 Maléter és Nagy védőinek kérdései a tanúhoz.
- 16.35 Nagy Imre észrevételei és kérdései Janza vallomásával kapcsolatban.

- 16.50 Maléter Pál kérdései és észrevételei Janza vallomásával kapcsolatban.
- 17.05 Nagy Imre szembesítése Janzával Maléter kinevezése kapcsán.
- 17.10 Janza kihallgatásának vége. Tari János katonatiszt kihallgatásával folytatódik a tárgyalás, aki Maléter mellett szolgált a Kilián laktanyában. A vallomás középpontjában a tűzszüneti parancs kézhezvételének körülményei állnak.
- 17.30 A tanút először a népbírák, majd Maléter Pál kérdezi.
- 17.40 Tari kihallgatásának vége. A bíró 10 perc szünetet rendel el.
- 17.50 Kovács István kihallgatása. Kovács vezérőrnagy a magyar néphadsereg vezérkari főnöke volt a forradalom utolsó napjaiban. Maléterrel együtt ment Tökölre tárgyalni a szovjet csapatok kivonásáról 1956. november 3-án, ahol letartóztatták őket. Tanúkihallgatása idején saját ügyében előzetes letartóztatásban volt, végül 6 évre ítélték.
- 18.05 Az ügyész kérdései Kovácshoz.
- 18.15 Nagy Imre megjegyzései és észrevételei.
- 18.25 Maléter Pál kérdései és észrevételei a külföldi újságírók látogatásával és a szovjet csapatok eleni esetleges fellépéssel kapcsolatban. Nagy Imre Dudással kapcsolatban tesz kiigazítást.
- 18.45 Kovács kihallgatásának vége. Vida 10 perc szünetet rendel el.
- 18.55 Szűcs Miklós ezredes tanúkihallgatása. Az előzetes letartóztatásban lévő tiszt szintén tagja volt a Tökölön letartóztatott magyar katonai küldöttségnek. A kihallgatás a szovjet csapatok mozgására és elhelyezkedésére vonatkozó térképek készítésére és szerepére összpontosult, a kémkedés vádját megalapozandó.
- 19.20 Maléter észrevételei és kérdései a tanúhoz.
- 19.30 Kopácsi Sándor közbeszólása Dudással kapcsolatban, majd Szűcs kihallgatásának vége. A tárgyalás Virág János tanúkihallgatásával folytatódott.
- 19.45 Maléter megjegyzései a tanúhoz.
- 19.50 Nagy Imre megjegyzései a tanúhoz.
- 19.55 Maléter újabb megjegyzései a vallomáshoz.

- 20.55 Virág kihallgatásának vége, Mecseri János ezredes kihallgatásának kezdete. Mecserit Maléter nevezte ki Budapest katonai parancsnokává. Egysége a Juta-dombnál felvette a harcot a bevonuló szovjet csapatokkal. Tökölön tartóztatták le, mint a magyar küldöttség kíséretének parancsnokát. A tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, később több tisztjével és katonájával együtt halálra ítélték és kivégezték.
- 20.20 Mecseri a népbírók és a védők kérdéseire válaszol.
- 20.25 Maléter Pál kérdései és megjegyzései a vallomáshoz.
- 20.30 Mecseri kihallgatásának vége. Vida berekeszti a tárgyalást.

JÚNIUS 13., PÉNTEK

- 9.30 Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást. Az aznapi tárgyalás Molnár Ferencné, Nagy Imre titkárnője tanúkihallgatásával kezdődik. A tanú a Kormánykabinet 1956. november 1-jei és 2-ai ülése jegyzőkönyvei elkészültének körülményeiről tesz vallomást.
- 9.35 Vida kérdéseire a Dudás József október 30-i, parlamenti tárgyalásáról megjelent kommuniké keletkezésével kapcsolatban válaszol.
- 9.38 Nagy Imre észrevételei Molnár Ferencné tanúvallomására, kérdései, szembesítésük.
- 9.42 Tildy Zoltán észrevételei.
- 9.46 Nagy Imre további észrevételei Molnár Ferencné tanúvallomására, kérdései, szembesítésük.
- 9.51 Molnár Ferencné tanúkihallgatásának vége. Következik Molnár József tanú, Cowley, angol katonai attasé gépkocsivezetője kihallgatása. A tanú Maléter Pál és Cowley találkozásáról tesz vallomást.
- 10.01 Molnár József tanú népbírói és ügyészi kérdésekre válaszol.
- 10.03 Maléter Pál észrevételei Molnár József vallomására, kérdései, szembesítésük.
- 10.17 Molnár József tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, és Vég Tivadar VIII. kerületi rendőrkapitányt szólítja tanúnak. Vég Kopácsi Sándor tevékenységével kapcsolatban tesz vallomást.

- 10.31 Vég Tivadar Kopácsi Sándor védője kérdésére válaszol.
- 10.34 Vég Tivadar Kopácsi Sándor kérdéseire válaszol, szembesítésük.
- 10.40 Vég Tivadar tanúkihallgatásának befejezése. Vida Balogh Józsefné tanút, Nagy Imre titkárnőjét szólítja. A tanú Nagy Imréről és a Parlamentben történetéről vall.
- 10.56 Balogh Józsefné Bárd Imre, Nagy Imre védője kérdéseire válaszol.
- 10.59 Balogh Józsefné tanú népbírói és ügyészi kérdésekre válaszol.
- 11.01 Balogh Józsefné Nagy Imre, majd Maléter Pál védője kérdéseire válaszol.
- 11.03 Balogh Józsefné és Nagy Imre szembesítése.
- 11.05 Nagy Imre észrevételei, kérdései Balogh Józsefné vallomástételére, újabb szembesítésük.
- 11.22 Balogh Józsefné tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja.
- 11.23 Az ügyészi javaslatot tesz a nyugati sajtó által készített filmfelvételek mint bizonyítékok megtekintésére az ellenforradalmárok terrorcselekményeiről. Vida tíz perc szünetet rendel el, a bíróság tanácskozársra visszavonul.
- 11.32 Vida elrendeli a filmfelvételek mint bizonyítékok bemutatását.
- 11.44 Beindítják a vetítőgépet. A háttérből hallani a vetítőgép és a bemutatott filmanyag narrációjának zaját: a szöveg nem, vagy nehezen érthető. A vetítés körülbelül 20 percig tart. (A Centrális Galériában rendezett megemlékezésen a hallgatóság ez idő alatt olyan archív és lenémi-tott filmfelvételeket fog látni az 1956-ban történetekről, amelyeket a Nagy Imre-perről szóló propagandafilm készítéséhez használtak fel. Föltevésünk szerint a vádlottaknak lejátszott filmben, amely egyelőre nem került elő, szintén ezeket a felvételeket használták.)
- 12.04 Vida ismét tíz perc szünetet rendel el.
- 12.14 Vida felszólítja a vádlottakat, tegyék meg a lejátszott filmmel kapcsolatos észrevételeiket.
- 12.15 Maléter Pál észrevételei.
- 12.19 Tildy Zoltán észrevételei.

- 12.21 Donáth Ferenc észrevételei.
- 12.23 Kopácsi Sándor észrevételei.
- 12.25 Vida a tárgyalást „hosszabb időre” berekeszti.
- 12.40 A tárgyalás Szántó Zoltán tanúkihallgatásával folytatódik. Szántó az MDP Politikai Bizottságának, majd az október 31-én Kádár és Nagy Imre közreműködésével alapított MSZMP Intézőbizottságának is tagja volt. Nagy Imréhez régi ismeretség fűzte. 1927-ben még az illegális KMP-ben találkozott, majd együtt voltak a harmincas-egyvenes években moszkvai emigrációban. Szántó november 4-e után szintén a jugoszláv követségre menekült, majd őt is Snagovba hurcolták. Szántó „áruháza” nem volt előzmény nélküli. Már 1956. decemberi, Snagovból írt levelében ellenforradalmi szervezkedéssel vádolta meg Nagy Imrét és saját fogolytársait. Szántónak megbocsátottak, cserébe Nagy Imre ellen kellett tanúskodnia.
- 12.41 Szántó Zoltán vallomása Nagy Imre október 23-a utáni magatartásáról a Parlamentben és a jugoszláv követségen.
- 13.34 Szántó Zoltán válaszol Nagy Imre védőjének a kérdéseire.
- 13.41 Szántó Zoltán Donáth Ferenc védője kérdéseire válaszol.
- 13.42 Szántó Zoltán Révai Tibor, Maléter Pál védője kérdéseire felel.
- 13.43 Szántó Zoltán válaszai népbírói kérdésekre.
- 13.45 Szántó Zoltán válaszai Szilágyi István, Jánosi Ferenc védője, majd Jánosi kérdéseire.
- 13.55 Vida tíz percre megszakítja a tárgyalást.
- 14.05 Nagy Imre és Szántó Zoltán szembesítése.
- 14.37 Donáth László észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 14.46 Tildy Zoltán észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 14.52 Maléter Pál észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 14.54 Jánosi Ferenc észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 14.56 Szántó Zoltán tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.

- 15.06 A tárgyalás a bizonyításkiegészítéssel, a bizonyítási indítványok előterjesztésével és az iratok ismertetésével folytatódik. Az ügyész csatolja Losonczy Géza halotti anyakönyvi kivonatát és boncolási jegyzőkönyvét. Indítványozza, hogy a Népbírói Tanács ismertesse Losonczy Géza nyomozás során tett vallomásait; indítványozza a Szilágyi József vádlott ellen hozott ítéletnek, valamint a külföldön tartózkodó Koltai Vilmos és Újhelyi Szilárd vallomásainak az ismertetését.
- 15.10 Vida ismerteti Losonczy Géza halotti anyakönyvi kivonatát, boncolási jegyzőkönyvét, Losonczy Géza vallomását.
- 15.27 Vida ismerteti Koltai Vilmos vallomását.
- 17.33 Elnök ismerteti Újhelyi Szilárd vallomását.
- 15.40 Elnök ismerteti a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsának Szilágyi József ellen hozott ítéletét.
- 15.50 Elnök 30 perc szünetet rendel el.
- 16.20 Tildy Zoltán kérésére Vida ismerteti Losonczy Géza vallomását.
- 16.22 Nagy Imre észrevételei. Nagy Imre iratainak jegyzékét ismerteti. Vida vitája Nagy Imrével.
- 16.26 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni Losonczy Géza vallomását.
- 16.28 Nagy Imre védője kéri ismertetni az 1956. decemberi MSZMP IKB-határozatot, amely az „ellenforradalom” okaival foglalkozott, valamint Nagy Imre október 23-i beszédét.
- 16.30 Vida (hosszas keresgélés után, hadarva) ismerteti Nagy Imre október 23-i, parlament előtti beszédét.
- 16.33 Donáth Ferenc védője kéri ismertetni Losonczy Géza és Donáth Ferenc lemondó nyilatkozatát.
- 16.34 Elnök ismerteti Losonczy Géza és Donáth Ferenc lemondó nyilatkozatát.
- 16.36 Donáth Ferenc védője kéri annak megállapítását, hogy a Központi Vezetőség október 26-i üléséről felvett jegyzőkönyv elfekszik-e a nyomozati iratok között, majd ettől a kéréstől eláll.
- 16.37 Révai Tibor, Gimes Miklós védője kéri ismertetni Csatár György nyomozati vallomását és Gimes Miklós *Nyugalom és rend kell, legyen vége a vérontásnak...* c. cikkét.
- 16.38 Elnök ismerteti Csatár György nyomozati vallomását és a cikket.
- 16.42 Révai Tibor, Maléter Pál védője kéri ismertetni Maléter Pál október közepén alakulataihoz intézett parancsait.
- 16.45 Elnök (hosszas keresgélés után) ismerteti Maléter Pál október 22-én és 23-án kelt parancsait.
- 16.47 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a vádlott mezőgazdasági kiállításon tett nyilatkozatát.
- 16.48 Vida ismerteti Tildy Zoltán nyilatkozatát.
- 16.49 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a Magyar Nemzetben megjelent Tildy-interjút.
- 16.50 Vida ismerteti Tildy Zoltán interjút.
- 16.51 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni Tildy Zoltának a Szabad Nép október 17-i számában megjelent nyilatkozatát.
- 16.52 Elnök ismerteti Tildy Zoltán nyilatkozatát.
- 16.53 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a Tildy Zoltán által 1956. november végén készített, december végén Dobi Istvánnak átadott javaslatot.
- 16.54 Vida megállapítja, hogy a kért anyag nincs az iratok között.
- 15.55 Bajor László, Kopácsi Sándor meghatalmazott védője kéri ismertetni a nyomozati iratok egy részét.
- 16.56 Vida a nyomozati iratok kért részét ismertnek tekinti.
- 16.57 Nagy Imre kéri a jugoszláv követségen fogalmazott lemondó nyilatkozatának felolvasását.
- 16.58 Vida (hadarva, alig érthetően) ismerteti Nagy Imre lemondó levelét.
- 17.00 Nagy Imre kéri Király Béla cikkének ismertetését.
- 17.01 Vida közli, hogy ezt a tényt a bíróság ismeri. Vita Vida és Nagy Imre között.
- 17.04 Nagy Imre kéri Déry Tibor hozzá intézett leveleinek ismertetését.
- 17.05 Elnök ismerteti Déry Tibor leveleit.
- 17.06 Nagy Imre védője kéri Erdei Ferenc tanúkénti kihallgatását.
- 17.08 Donáth Ferenc védője kéri Fekete Ferenc, Köböl József, Friss István, Mód Aladár, Kossa István, Zala Júlia, Szabó Kálmán, Vas Zoltán, Orbán László, Tótkés Ottó tanúkénti kihallgatását.
- 17.12 Maléter Pál védője kéri Holmann Gábor főhadnagy klinikai lapjainak, halotti anyakönyvi kivonatának, valamint a rádió által közvetített, megjelölt szövegek beszerzését, továbbá Bata István, Kalocsai József, Németh József, Halápi Jenő, Sólyom Károly és felesége, Tóth István tanúkénti kihallgatását; szakértő meghallgatását kéri arra vonatkozóan, hogy a Kilián laktanyából lehet-e a Tűzoltó utcába löni; kéri a vádlott meghallgatását a kitüntetéseiről.
- 17.26 Maléter Pál elnöki kérdésre ismerteti kitüntetésait.
- 17.30 Tildy Zoltán védője kéri Futó Dezső, Bognár József és Erdei Ferenc tanúkénti kihallgatását.
- 17.32 Kopácsi Sándor védője kéri tanúként kihallgatni Kovács Erzsébetet, Somogyi Miklóst.
- 17.37 Szilágyi István János Ferenc vádlott védelmében Félix Pál tanúkénti kihallgatását kéri. Kéri a vádlottat meghallgatását kitüntetéseiére vonatkozóan.
- 17.38 János Ferenc Vida kérdésre ismerteti kitüntetésait.
- 17.39 Nagy Imre kéri a november 3-i kabinetüléssel kapcsolatban beszerezni a szakminiszterek lemondó leveleit, valamint a felterjesztését.
- 17.41 Vida közli Nagy Imrével, hogy nem létező dokumentumokat a bíróság nem tud beszerezni.
- 17.42 Nagy Imre kéri beszerezni a november 1., 2., 3-i kabinetülések jegyzőkönyveit. Tanúként kéri Hegedüs András, Czinege Lajos, Rónai Sándor, Fickert Ferenc, Hidas Antal, Mekis József és Köböl József kihallgatását.
- 17.45 Maléter Pál észrevételei.
- 17.46 Kopácsi Sándor kéri Somogyi Miklós tanúkénti kihallgatását.
- 17.48 Az ügyész az előterjesztett bizonyítási kérelmek elutasítását indítványozza.
- 17.52 Vida a Népbírói Tanács tanácskozása után végzésben hirdeti ki a bizonyítási kiegészítési indítványok elutasítását.
- 17.56 Nagy Imre újabb bizonyítás-kiegészítési indítványt tesz.
- 17.57 Vida a bizonyítási-kiegészítési indítványt elutasítja, a bizonyítási eljárást – vitát követően – befejezettek nyilvánítja.
- 17.58 Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese megtartja vádbeszédét.
- 19.03 Nagy Imre közbeszól, majd tudomásul veszi az azt követő elnöki figyelmeztetést.
- 19.35 Tildy Zoltánnak – rosszullete miatt – az elnök felajánlja a terem elhagyását.
- 20.15 Az ügyész befejezi a vádbeszédet, Vida a tárgyalást berekeszti.

JÚNIUS 14., SZOMBAT

- 9.30 Vida megnyitja a tárgyalást. Dr. Bárd Imre, Nagy Imre védőjének védőbeszéde.
- 9.50 Dr. Kádár Pál, Donáth Ferenc védője védőbeszéde.
- 10.15 Dr. Révai Tibor, Gimes Miklós védője védőbeszéde.
- 10.35 Gimes védőbeszédének vége, Vida 10 perc szünetet rendel el.
- 10.45 Dr. Révai Tibor, Maléter Pál védője védőbeszéde.
- 11.20 Dr. Zalán Kornél, Tildy Zoltán védője védőbeszéde.
- 11.50 Dr. Bajor László, Kopácsi Sándor védője védőbeszéde.
- 12.15 Dr. Bajor László, Vásárhelyi Miklós védője szünet nélkül folytatja, és elmondja a Vásárhelyire vonatkozó védőbeszédét.
- 12.25 Dr. Szilágyi István, János Ferenc védője védőbeszéde.
- 12.35 A védőbeszédnek vége, Vida felfüggeszti a tárgyalást, és ebédszünetet rendel el.
- 13.35 Vida eligazítása az utolsó szó jogán elmondandó beszédekről, majd Nagy Imre utolsó szó jogán elmondott szavai.
- 13.40 Donáth Ferenc az utolsó szó jogán.
- 13.45 Gimes Miklós az utolsó szó jogán.
- 13.48 Tildy Zoltán az utolsó szó jogán.
- 13.50 Maléter Pál az utolsó szó jogán.
- 13.55 Kopácsi Sándor az utolsó szó jogán.
- 14.00 János Ferenc az utolsó szó jogán.
- 14.05 Vásárhelyi Miklós az utolsó szó jogán.
- 14.10 Az aznapi tárgyalás berekesztése, a bíróság tanácskozássra visszavonul.

- 17.00 Vida megnyitja a tárgyalást, és megkezdi az ítélet kihirdetését.
- 17.10 Vida ismerteti a kihirdetett ítélet szóbeli indoklását, elsőként Nagy Imre ügyét értékeli.
- 17.30 A szóbeli indoklás áttér Donáth és a többi vádlott tevékenységének értékelésére.
- 17.55 A szóbeli indoklás befejezése. Mint halálraítélt, Nagy Imre kap szót, hogy az utolsó szó jogán előadja a kegyelmi kérvényre vonatkozó álláspontját. Nem kér kegyelmet, a magyar néphez és a nemzetközi munkásosztályhoz fellebbez.
- 17.58 Gimes Miklós és Maléter Pál kegyelmet kérnek.
- 18.00 Vida felszólítja a halálra ítélt vádlottak védőit, hogy írásban nyújtsák be kegyelmi kérvényüket, majd meghívja a népbíróság tagjaiból megalakuló kegyelmi tanács megtartandó tárgyalására a legfőbb ügyész képviselőjével. Ezzel a tárgyalás és a hangfelvétel véget ér.

VÉGJÁTÉK

Mivel az eljárás nem tette lehetővé, hogy az elítéltek felbuzogjanak az ítélet ellen, az ítélet azonnal jogerőre emelkedett. Az áldozatokat elvezették, a halálra ítélt három rabot a Kozma utcai börtönbe szállították, hogy ott várják be a kegyelmi tanács határozatát. Az esti órákban a Vida vezette népbírósági tanács önmagát változatlan összetételben kegyelmi tanácsá nyilvánította, és rövid tanácskozás után a kegyelmi kérvényeket egyhangúlag elutasította. A határozatot este 11 óra tájban hirdették ki a Kozma utcai börtönbe hurcolt áldozatoknak, egyidejűleg közölték, hogy kivégzésükre másnap hajnalban kerül sor. Június 16-án hajnali 5 órakor Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst a Kozma utcai börtön udvarára vezették. Felolvasták az ítéletet, majd a jegyzőkönyv szerint 5 óra 9 perckor elsőként Nagy Imrén hajtották végre az ítéletet, majd következett Maléter és Gimes. Az orvosok jelentése szerint Nagy Imre szíve 5 óra 16 perckor szűnt meg dobogni, Maléternél 5 óra 24 perckor, Gimesnél 5 óra 28 perckor állapították meg a halál beálltát. Az összedrótzott, kátránypapírba tekert holttesteket arccal lefelé koporsóba tették, és jeltelenül elföldelték a börtön sétálóudvarában. 1961. február 24-én szállították át a koporsókat az

Új köztemető 301-es parcellájába, ahol hamis nevek alatt – Nagy Imrét „Borbíró Piroksa” néven – ismét jeltelen sírba tették őket. A sírokat csak 1989 tavaszán azonosította az exhumálást végző bizottság. 1958. június 16-án, pontban éjfélkor a Kossuth Rádió ismertette a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott perről szóló hivatalos közleményt. A közlemény tudatta, hogy az ítéleteket már végre is hajtották. A közlemény eredeti hangfelvétele már nem található meg a Magyar Rádió archívumában. Az általunk rekonstruált hangfelvételt 2008. június 15-én, vasárnap, a per hanganyagának lejátézsása után szintén leadjuk a Centrális Galériában.

Rövid bibliográfia

Az igazság a Nagy Imre ügyben. Szerk. Becski Hanna, Kende Péter, Méray Tibor, Molnár Miklós, Schreiber Tamás. Századvég Füzetek 2. 1989. (Első kiadás: Európai Petőfi Kör, Bruxelles, 1959.)

Donáth Ferenc: A Márciusi Fronttól Monorig. Vál. Valuch Tibor. Századvég Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 1992.

Eljő az a nagy, szép idő... [Szilágyi Júlia és mások visszaemlékezései, levelek, dokumentumok.] (Összeáll. Javorniczky István.) Héttorony Kiadó, Budapest, 1990.

Halda Aliz: Magánügy – dokumentum(regény). Noran Kiadó, Budapest, 2002.

Haas György: Diktatúrák árnyékában: Tildy Zoltán élete. Magyar Napló, 2002.

Horváth Miklós: Maléter Pál. Osiris – Századvég – 1956-os Intézet, Budapest, 1995.

1956 kézikönyve. III. kötet. Megtorlás és emlékezés. Szerk. Hegedűs B. András, Kende Péter, Szakolczai Attila, Germuska Pál, Boros Géza. 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. IV. kötet. Szerk. dr. Horváth Ilona et alia. Közgazdasági és Jogi Könyvtár, Budapest, 1995, 897-961. I. [Nagy Imre és társai rehabilitációs ügye 1989-ben, 108-111. sz. iratok]

Kopácsi Sándor: Életfogytiglan. Biblioteka Kiadó, 1989.

Kövér György: Losonczy Géza. 1917–1957. 1956-os Intézet, Budapest, 1998.

Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. Biblioteka Kiadó, 1989.

Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz II. (1953–1958). 1956-os Intézet, Budapest, 1999.

Révész Sándor: Egyetlen élet: Gimes Miklós története. Sík Kiadó – 1956-os Intézet, 1999.

Vásárhelyi Miklós: Ellenétkben. Szerk. Tóbiás Áron. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.

Vásárhelyi Miklós: A történelemben. Szerk. Kenedi János, Vásárhelyi Júlia. Irodalom Kft., Budapest, 2006.

mére szervezett zászlóalj parancsnoka lett. A forradalom kitérőesek ezredesi rangban a bányász és építőmunkás egységek parancsnoka volt. 1956. október 25-én a vezérkari főnök parancsára a Kilian laktanya megsejtésére indult. Felsőbb jóváhagyással tüzszünetet kötött a Corvin közti felkelőkkel. Október 28-án, értesülve a tüzszünetről, beszűntette a felkelők elleni harcot, és tárgyalásokat kezdett velük. Nagy Imre hívására október 31-én a Parlamentben részt vett a nemzetörség szervezéséről tartott megbeszélésen. Nagy Imre először a honvédelmi miniszter első helyettesévé, majd november 3-án, vezérőrnagyai rangban, miniszterre nevezte ki. Aznap este a tököli szovjet bázisra indult tárgyalni, ahol a magyar küldöttség többi tagjával együtt Szerov tábornok, a KGB vezetője tartóztatta. A Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Nagy Imre (Kaposvár, 1896 – Budapest, 1958) Kispolgári családba született. Négy év gimnázium után kitanulta a géplakatos szakmát. 1915-ben behívták katonának, 1916 nyarán orosz hadifogságba esett. A polgárháborúban a Vörös Gárdában harcolt. 1920-ban belépett a bolshevik pártba, majd hazatért Magyarországra. Itthon részt vett az MSZDP munkájában, alapító tagja lett az MSZMP-nek. 1927-ben rövid időre letartóztatták, szabadulását követően Bécsbe emigrált. 1930-ban küldötként érkezett Moszkvába a KMP kongresszusára, ahol 1944-ig maradt. Dolgozott a Komintern Agrártudományi Intézetében, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában, valamint a moszkvai rádiónál, ahol a magyar nyelvű adások szerkesztője volt. 1944 végén az MKP vezetésének tagjaként tért vissza Magyarországra. Az Ideiglenes Kormányban földművelési miniszter, a 1945. márciusi földosztás kidolgozója és végrehajtója. Ezt követően rövid ideig belügyminiszter, 1947-1949 között az Országgyűlés elnöke. Agrárkérdésekben ellentétbe került a párt irányonalával, ezért kizárták a pártvezetésből. 1953-ban szovjet kezdeményezésre lett miniszterelnök, megpróbált átfogó gazdasági, politikai reformokat megvalósítani. 1955 elején leváltották tisztségéből, a pártból is kizárták. 1956. október 23-án a tüntetők követelésére ismét ő lett a miniszterelnök. E tisztségében fellépett a forradalom legfőbb célkitűzéseit elfogadtnál a párttal és a szovjet vezetéssel, másfelől csillapítani próbálta az utca forradalmi hevületét. A társadalom akaratával egyre inkább azonosulva tüzszünetet hirdetett, megkezdte a szovjet csapatok távozásáért, deklarálta a többpártrendszer újbóli bevezetését. Válaszul arra, hogy újabb szovjet csapatok érkeztek az országba, november 1-jén bejelentette az ország semlegességét, kiépését a Varsói Szerződésből. November 4-én hajnalban a jugoszláv követségre menekült, majd őt is Romániába deportálták. 1957. ápri-

lis 14-én tartóztatták le Snagovban. A perben halálra ítélték és kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Szilágyi József (Debrecen, 1917 – Budapest, 1958) A Debreceni Református Főgimnáziumban érettségizett. 1939-ben a Tisza István Egyetem Jogtudományi Karán diplomázott. 1937-38-ban a Márciusi Front aktivistája, a három számot megérett *Tovább* című lap szerkesztője és kiadója. 1938-tól a KMP tagja. 1940. decembertől 1944. márciusig illegális kommunista szervezkedés miatt kisebb megszakítással börtönben volt. 1944. novemberől 1945 tavaszáig debreceni, majd 1947-ig országos rendőrkapitány. 1947. májustól a Belügyminisztérium személyzeti, 1947. októbertől 1949-ig a pártközpont adminisztratív osztály vezetője. 1949–50-ben a Külkereskedelmi Minisztériumban tervfőosztály-vezető. Innen leváltották, miután kijelentette, hogy nem hisz Rajk László bűnösségében. 1950-től 1956-ig a Terményforgalmi Egyesülés tervosztályának vezetője. 1956. januárban kizárták az MDP-ből. Nagy Imre köréhez csatlakozott. Október 23. és 28. között Kopácsi Sándor mellett volt a Budapesti Rendőr-főkapitányságon. Október 28-tól Nagy Imre miniszterelnökségi titkárságának vezetője. November 4-én családjával együtt ő is a jugoszláv követségre menekült, majd Snagovba hurcolták őket. A Nagy Imre-per nyolcadrendű vádlottjaként 1958 februárjában nem egyezett bele a nyomozati munka meghosszabbításába, ezért ügyét elkülönítették, április 22-én halálra ítélték, majd kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Tildy Zoltán (Losonc, 1889 – Budapest, 1961) Apja vármegyei tisztviselő volt. A pápai Református Teológiai Akadémián szerzett diplomát. 1946-ig a református egyház sajtójának egyik irányítója, Tahitófalun, Szeghalmon lelkipásztorja. 1929–1930-ban Nagy Ferencel és másokkal együtt megszervezte a Független Kisgazdapártot. 1936-tól a szeghalmi kerület, 1939-től a békési kerület országgyűlési képviselője. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság létrehozásában. Szorgalmazta a munkáspártokkal való szövetséget, az elsők között sürgette a kiugrást a háborúból, ő volt az egyik szerzője az FKGP 1943. évi háborúellenes memorandumának is. A német megszállás alatt illegálisításba vonult. 1945-ben a Független Kisgazdapárt vezetője, 1945 szeptemberétől miniszterelnök, 1946. február 1-jén Magyarország első köztársasági elnökévé választották. 1948 nyarán vejét koncepcióes perben letartóztatták, majd halálra ítélték, Tildyt pedig lemondatták posztjáról. 1956. május 1-jeig házi őrizetben volt Budapesten. 1956 szeptemberben felszólalt a Petőfi Kör gazdaságpolitikai vitáján. 1956. október 27-től tagja Nagy Imre kormánynak, majd november 3-ától a koalíciós kormány államminisztereként gyakorlatilag miniszterelnök-helyettesi funk-

ciót látott el. Részt vett a Kisgazdapárt újja-szervezésében. Sikraszállt a többpártrendszer, a nemzeti függetlenség mellett. November 4-én a szovjet kordonon keresztül távozott a Parlament épületéből. 1957 tavaszán letartóztatták, a Nagy Imre-per nyegyendű vádlottjaként hat év börtönre ítélték. 1959 áprilisában betegsége tekintetét egyéni amnesztiával szabadult. Haláláig teljes visszavonultságban élt. 1989-ben rehabilitálták.

Vásárhelyi Miklós (Fiume, 1917 – Budapest, 2001) Polgári családban született. Az érettségi után, 1936-1937-ben a római egyetemen, majd 1939 és 1942 között a Debreceni Tudományegyetem Jogtudományi Karán tanult. 1938-ban belépett a KMP-be, 1944-ben csatlakozott a fegyveres ellenálláshoz. 1945-ben aktívan bekapcsolódott az MKP munkájába. 1945-től a Szabadság, majd a Szabad Nép munkatársa. 1950-ben rövid ideig a rádió igazgatója. 1954 májusától a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese. Nagy Imre legszűkebb politikai köréhez tartozott, a pártellenzék egyik legaktívabb irányítója volt. 1955 áprilisában Nagy Imrével együtt őt is leváltották. 1955. május 27-én a Lapkiadó Vállalat párttaggyűlésén Gimes Miklóssal követelték a Rajk-per felülvizsgálatát. Az 1955. októberi írói memorandum egyik szerzője, decemberben kizárták a pártból. 1956. november 1-jén a kormány sajtófőnökévé nevezték ki. November 4-én a jugoszláv követség katonai attaséjának a lakásán kapott menedéket. November 23-án az addig a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre-csoporttal Romániába deportáltak, 1957 áprilisában Snagovban letartóztatták, és Magyarországra szállították. A Nagy Imre-perben őt év börtönre ítélték. 1960 áprilisában amnesztiával szabadult. 1961-től a Képzőművészeti Kiadó lektoraként dolgozott. 1972-től 1990-ig az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, sajtótörténeti kutatásokkal foglalkozott. 1979-ben aláírta a Charta '77 cseh-szlovákiai polgári jogi mozgalom beborított tagjaival szolidaritást vállaló nyilatkozatot. 1981-től részt vett a forradalom történetét tárgyaló, másfél évig tartó illegális kerekasztal-beszélgetésben. 1984-től a Soros Alapítvány bizottságában Soros György személyes képviselője volt, 1990-től 1994-ig az alapítvány alelnöke, majd 2001-ig elnöke. Részt vett a monori találkozón és az 1986 decemberében Eörsi István lakásán rendezett illegális '56-os konferencián is. 1988-ban az Új Márciusi Front alapítója. 1988-ban a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) egyik alapító tagja, 1992-ig elnöke. Beszédet mondott Nagy Imre és mártír-társai újratemetésén. 1989-ben rehabilitálták. 1988-1989-ben részt vett a Szabad Kezdeményezések Hálózata, majd az SZDSZ megalakításában. 1990-től az SZDSZ Országos Tanácsának tagja, 1990-től 1994-ig országgyűlési képviselő volt.